

Dagmara Olczak-Dąbrowska*

Wybrane rodzaje kurateli w praktyce sądowej

1. WSTĘP

Kuratela stanowi prawną formę częściowej i ograniczonej czasowo pieczy nad określoną osobą lub nad jej majątkiem, ustanawianą przez sąd opiekuńczy lub organ państwowy w sytuacji, w której osoba ta z przyczyn faktycznych lub prawnych nie może zajmować się swoimi sprawami¹. Niejednolita konstrukcja prawna instytucji kurateli wynika zarówno z różnych przyczyn, dla których kurator jest ustanawiany, jak i stojących przed nim zadań obejmujących różne formy działań nakierowanych na ochronę praw i interesów osób trzecich. W przypadku kuratora dla: osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (art. 181 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego²), dziecka poczętego (art. 182 k.r.o.), osoby niepełnosprawnej (art. 183 k.r.o.) osoby nieobecnej (art. 184 k.r.o.), polegają one na ochronie całokształtu interesów osoby poddanej kuratelii niezależnie od potrzeby załatwienia konkretnej sprawy³. Kurator zastępujący przedstawiciela ustawowego (art. 99, art. 147 i art. 157 k.r.o.) oraz kurator w sprawach o prawa stanu (np. art. 70 § 2, art. 82 § 3, art. 84 § 2 k.r.o.) to przykłady form ochrony doraźnej w określonej sprawie dla dokonania czynności prawnej lub udziału w postępowaniu sądowym. Celem kurateli może być również sprawowanie pieczy nad określoną masą majątkową (np. kurator spadku – art. 666 kodeksu postępowania cywilnego⁴, kurator do zarządu majątkiem dziecka – art. 102, art. 109 § 3 k.r.o.), powołanie organów osoby prawnej (art. 42 kodeksu cywilnego⁵), a także zastępstwo strony lub uczestnika postępowania w postępowaniu cywilnym (art. 69, art. 143 k.p.c.).

Celem opracowania, poza ogólną analizą samej instytucji kurateli, jest zbadanie praktycznych aspektów jej funkcjonowania, w szczególności poprzez ustalenie kręgu osób, którym powierzane są obowiązki kuratorów, zakresu ich uprawnień oraz form nadzoru sprawowanego przez sąd opiekuńczy nad ich działaniami. Z uwagi

* Autorka jest adiunktem w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości i sędzią Sądu Okręgowego w Warszawie.

¹ H. Haak, *Opieka i kuratela. Komentarz*, Toruń 2004, s. 267; J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski i J. Winiarz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, J. Pietrzykowski (red.), Warszawa 1993, s. 713.

² Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788 ze zm.), dalej jako k.r.o.

³ T. Smyczyński, J. Strzebińczyk w: *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, T. Smyczyński (red.), Warszawa 2011, t. 12, s. 903.

⁴ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 ze zm.), dalej jako k.p.c.

⁵ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121), dalej jako k.c.

na niejednolity charakter tej instytucji analiza została ograniczona do kurateli dla osoby niepełnosprawnej (art. 183 k.r.o.) oraz kurateli dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (art. 181 k.r.o.).

Podstawą opracowania jest analiza orzecznictwa sądów rejonowych, którą objęto sprawy rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym w wydziałach rodzinnych i nieletnich o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej (symbol 209u)⁶, o ustanowienie kuratora dla osoby częściowo ubezwłasnowolnionej (symbol 231) i o zmianę kuratora dla osoby częściowo ubezwłasnowolnionej (symbol 231z), zakończone prawomocnie w latach 2008–2011.

Z danych statycznych nadesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w 2011 r. w sądach rejonowych rozpoznano 1755 spraw o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej (symbol 209u), z czego w 1241 sprawach kurator został ustanowiony, a w 103 odmówiono jego ustanowienia. W 2012 r. rozpoznano 2338 spraw o ustanowienie kuratora na podstawie art. 183 k.r.o., z czego w 1477 sprawach kurator został ustanowiony, a w 181 sprawach odmówiono jego ustanowienia. W 2013 r. spraw tego typu wpłynęło 2505, z czego rozpoznano 2435. W 1591 sprawach ustanowiono kuratora, a w 155 sprawach odmówiono ustanowienia kurateli (tabela 1). Na potrzeby opracowania przebadano 107 spraw rozstrzygniętych prawomocnie w 2011 r. z 25 losowo wybranych sądów rejonowych.

Tabela 1. Liczba spraw o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej w latach 2011–2013			
Rok	Wpływ (209u)	Ustanowienie kuratora	Odmowa ustanowienia kuratora
2011	1755	1241	103
2012	2338	1477	181
2013	2505	1591	155

Analiza danych statycznych Ministerstwa Sprawiedliwości prowadzi do wniosku, że w 2008 r. rozpoznano w sądach rejonowych 1344 sprawy o ustanowienie kuratora dla częściowo ubezwłasnowolnionego (symbol 231). Kuratora ustanowiono w 1096 sprawach, a w 39 sprawach odmówiono jego ustanowienia (tabela 2). W tym samym roku do sądów rejonowych wpłynęło 436 wniosków o zmianę kuratora dla osoby częściowo ubezwłasnowolnionej (symbol 231z), z czego rozpoznano 420 (tabela 3). W 310 sprawach zmieniono kuratora, a w 20 sprawach wnioski oddalono. W 2009 r. wpłynęło łącznie 1351 spraw o ustanowienie i o zmianę kuratora, z czego rozpoznano 1251 spraw, w których ustanowiono bądź zmieniono kuratora w 1054 sprawach, a odmówiono jego zmiany bądź ustanowienia w 42 sprawach. W 2010 r. spraw tego typu było łącznie 1359, z czego rozpoznano 1336 spraw. Ustanowiono lub zmieniono kuratora w 1064 sprawach,

⁶ Oznaczenia w repertoriach zgodnie z załącznikiem do zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z 12.12.2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. Min. Sprawiedl. Nr 5, poz. 22 ze zm.), dalej jako z.o.z.d.s.

a w 47 sprawach odmówiono jego ustanowienia bądź zmiany. Dane statystyczne w omawianych sprawach dotyczące lat 2012–2013 przedstawiono w tabelach 2 i 3.

Tabela 2 Liczba spraw o ustanowienie kuratora osoby częściowo ubezwłasnowolnionej w latach 2012–2013			
Rok	Wpływ (231)	Ustanowienie kuratora	Odmowa ustanowienia kuratora
2012	830	763	4
2013	869	742	3

Tabela 3 Liczba spraw o zmianę kuratora dla osoby częściowo ubezwłasnowolnionej w latach 2012–2013			
Rok	Wpływ (231z)	Zmiana kuratora	Odmowa zmiany kuratora
2012	525	314	30
2013	545	359	34

Już pobieżna analiza danych statystycznych wskazuje, że liczba spraw dotyczących kurateli dla osoby niepełnosprawnej przewyższa liczbę spraw, w których sądy orzekały o ustanowieniu bądź zmianie kurateli dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, co może świadczyć o tym, że instytucja kurateli dla osoby niepełnosprawnej stanowi wykorzystywaną dość powszechnie formę wsparcia osób z niepełnosprawnościami.

Na potrzeby opracowania przebadano 49 spraw o zmianę kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (symbol 231z) z 24 losowo wybranych sądów rejonowych, zakończonych w 2008 r., oraz 65 spraw o ustanowienie kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (symbol 231) z 22 losowo wybranych sądów rejonowych, zakończonych również w 2008 r.

2. STANDARDY PRAWNE RADY EUROPY W DZIEDZINIE ROZWIĄZAŃ PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH PIECZY NAD OSOBAMI DOROSŁYMI

W rekomendacji nr R(99)4 Komitetu Ministrów Rady Europy z 23.02.1999 r. w sprawie zasad dotyczących prawnej ochrony niepełnosprawnych osób dorosłych sformułowano szereg zaleceń odnośnie do środków prawnych służących pomocy i ochronie osób niepełnosprawnych. Jedną z najbardziej istotnych jest zasada elastyczności środków prawnych. Zaleca się bowiem, aby rozwiązania prawne w tej dziedzinie oferowały instytucje dostosowane do różnych stopni niepełnosprawności i zróżnicowanych sytuacji (zasada 2 § 1). Wachlarz środków ochrony powinien uwzględniać zarówno takie, które nie ograniczają zdolności do czynności prawnych osób niezdolnych (zasada 2 § 4), jak i takie, które ograniczają się do jednej konkretnej czynności bez konieczności ustanawiania stałego przedstawiciela (zasada 2 § 5), a także takie, w ramach których możliwe jest współdziałanie osoby niezdolnej i jej przedstawiciela (zasada 2 § 6). Rekomenduje się wdrażanie rozwiązań prawnych,

w ramach których kompetencje do dokonywania czynności prawnych w imieniu podopiecznego przysługujące z mocy prawa wykonywane są przez osoby bliskie niebędące ustanowionymi na mocy orzeczenia sądu przedstawicielami (zasada 18 § 1), oraz takich, z których „osoby niezdolne” mogą skorzystać na podstawie odpowiednio wcześniej podjętej decyzji, kiedy ich zdolność do czynności prawnych nie jest jeszcze ograniczona (zasada 2 § 7). To ostatnie założenie realizuje instytucja stałego pełnomocnictwa (CPA – *continuing power of attorney*, znanego też jako *enduring power of attorney* albo *lasting power of attorney*) określanego też w polskiej doktrynie pełnomocnictwem opiekuńczym⁷. Według rekomendacji nr R(99)4, wprowadzając instrumenty wspomagające osobę dorosłą, należy maksymalnie dążyć do zachowania u niej zdolności do czynności prawnych (zasada 3). Rozwiązania prawne powinny być oparte na założeniu „minimum koniecznej interwencji”, a ponadto uwzględniać zasadę proporcjonalności i subsydiarności⁸.

W polskim systemie prawnym instytucją odpowiadającą standardom prawnym Rady Europy w dziedzinie pieczy nad niepełnosprawnymi osobami dorosłymi jest kuratela dla osoby niepełnosprawnej (art. 183 k.r.o.), której ustanowienie nie wiąże się z pozbawieniem podopiecznego zdolności do czynności prawnych.

3. KURATELA DLA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ

Instytucję kuratora dla osoby ułomnej wprowadziło prawo opiekuńcze⁹ w art. 57 § 1, według którego dla osób ułomnych, w szczególności ślepych, głuchych lub niemych, ustanawia się na ich wniosek kuratora, jeżeli potrzebują pomocy do prowadzenia swoich spraw lub spraw określonego rodzaju. Kuratelę należało uchylić na wniosek osoby, dla której została ustanowiona (art. 57 § 2).

Po uchyleniu wspomnianego dekretu regulacje dotyczące kurateli dla osoby ułomnej znalazły się w art. 30 przepisów ogólnych prawa cywilnego¹⁰, zgodnie z którym osoba ułomna mogła żądać ustanowienia kuratora, jeżeli potrzebna była jej pomoc do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju. Zakres obowiązków i uprawnień kuratora określała władza opiekuńcza. Stosownie do § 2 tego przepisu kuratelę należało uchylić na żądanie osoby, dla której była ustanowiona. Brzmienie tego przepisu powtórzono w art. 183 k.r.o., z tą zmianą, że władzę opiekuńczą zastąpiono sądem opiekuńczym. Nowelizacją z 2007 r.¹¹ zmieniono art. 183 k.r.o. w ten sposób, że określenie „osoba ułomna” zastąpiono terminem „osoba niepełnosprawna”. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej wskazano na potrzebę ujednoczenia terminologii w związku z szerokim użyciem w języku prawnym określenia „osoba niepełnosprawna”. Ponadto wyjaśniono, że określenie „osoba ułomna” współcześnie może być odbierane jako pejoratywne. Za właściwe uznano użycie pojęcia „osoba niepełnosprawna”, które ma charakter zbiektywizowany.

⁷ L. Kociucki, *Zdolność do czynności prawnych osób dorosłych i jej ograniczenia*, Warszawa 2011, s. 249 i n.

⁸ Szerzej na ten temat M. Domański, *Ubezłasnowolnienie w prawie polskim a międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka*, Warszawa 2013, s. 16–20.

⁹ Dekret z 14.05.1946 r. – Prawo opiekuńcze (Dz. U. Nr 20, poz. 135).

¹⁰ Ustawa z 18.07.1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311).

¹¹ Ustawa z 9.05.2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 121, poz. 831).

Według art. 183 § 1 k.r.o. ustanowienie kurateli dla osoby niepełnosprawnej wymaga kumulatywnego spełnienia dwóch przesłanek, a mianowicie niepełnosprawności osoby, dla której kurator ma być ustanowiony, oraz potrzeby udzielenia tej osobie pomocy do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju lub do załatwienia poszczególnej sprawy.

3.1. Pojęcie niepełnosprawności

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie definiuje pojęcia osoby niepełnosprawnej, co skłania do poszukiwania definicji legalnej tego określenia w innych aktach prawnych¹².

W Karcie praw osób niepełnosprawnych¹³ za osoby niepełnosprawne uznano te, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, deklarując, że zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi mają one prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji.

Niepełnosprawność została również zdefiniowana w art. 2 pkt 10 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹⁴ jako trwała lub okresowa niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodująca niezdolność do pracy. W art. 4 u.r.z.s. wyróżniono i zdefiniowano trzy stopnie niepełnosprawności: znaczny, umiarkowany i lekki. Do pierwszego z nich zaliczono osoby z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolne do pracy albo zdolne do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagające, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji (art. 4 ust. 1 u.r.z.s.). Stopień umiarkowany przypisano osobom z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolnym do pracy albo zdolnym do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającym czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych (art. 4 ust. 2 u.r.z.s.). Natomiast stopień lekki przypisano osobom o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mającym ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne (art. 4 ust. 3 u.r.z.s.). Wiele innych aktów prawnych posługuje się pojęciem niepełnosprawności bądź osoby niepełnosprawnej, jednak bez wyjaśnienia znaczenia tych określeń¹⁵.

¹² Por. M. Szeroczyńska, *Niepełnosprawność i osoba niepełnosprawna*, w: *Polska droga do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*, A.M. Waszkielewicz (red.), Kraków 2008, s. 15–16.

¹³ Uchwała Sejmu RP z 1.08.1997 r. – Karta praw osób niepełnosprawnych (M.P. Nr 50, poz. 475).

¹⁴ Ustawa z 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.), dalej jako u.r.z.s.

¹⁵ Np. art. 20c ust. 2 ustawy z 7.09.1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.); art. 11³ ustawy z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm.), dalej jako k.p.; art. 14 ust. 2 ustawy z 15.11.1984 r. – Prawo przewozowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1173 ze zm.); art. 11 ust. 1 ustawy z 16.07.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 243 ze zm.).

Niepełnosprawność definiowana jest również w aktach prawa międzynarodowego, wśród których należy wymienić konwencję o prawach osób niepełnosprawnych¹⁶, która po ratyfikacji 6.09.2012 r. przez Prezydenta RP weszła w życie 25.10.2012 r. Przyjęto w niej koncepcję społecznego modelu niepełnosprawności, według której niepełnosprawność powstaje wskutek ograniczeń, których doświadczają osoby nią dotknięte, takich jak indywidualne uprzedzenia, utrudniony dostęp do budynków użyteczności publicznej, niedostosowany system transportu, segregacyjna edukacja, rozwiązania na rynku pracy wyłączające z niego osoby niepełnosprawne¹⁷. Znalazła ona wyraz w preambule konwencji, w której niepełnosprawność ujęto jako wynik interakcji między osobami z dysfunkcjami a barierami wynikającymi z postaw ludzkich i środowiskowymi, które utrudniają tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa na zasadzie równości z innymi osobami¹⁸. Następnie została rozwinięta w art. 1 konwencji, zgodnie z którym do osób niepełnosprawnych zaliczono te, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym na zasadzie równości z innymi osobami. W modelu społecznym nie akcentuje się przyczyn niepełnosprawności, lecz wskazuje się na ograniczające środowisko, bariery społeczne, ekonomiczne i fizyczne.

W piśmiennictwie zgłoszono krytyczne uwagi odnośnie do definicji legalnej niepełnosprawności zawartej w ustawie o rehabilitacji, a opartej na modelu medycznym akcentującym dysfunkcje jednostki i pomijającym kwestie interakcji osób niepełnosprawnych z barierami znajdującymi się w środowisku¹⁹. Zarzucono również, że definicja niepełnosprawności oparta na założeniu wykluczenia możliwości wykonywania przez osoby niepełnosprawne ról społecznych nie występuje w żadnym akcie międzynarodowym. Zwrócono uwagę na wewnętrzną sprzeczność definicji niepełnosprawności i definicji stopni niepełnosprawności. Ustawodawca definiuje bowiem niepełnosprawność jako niezdolność do wypełniania ról społecznych, jednak według definicji stopni niepełnosprawności nawet osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności mogą pełnić role społeczne²⁰.

3.2. Niepełnosprawność jako przesłanka ustanowienia kuratora

W doktrynie prawa cywilnego ułomność w rozumieniu art. 183 k.r.o. w brzmieniu pierwotnym rozumiano nie tylko jako poważne kalectwo, np. ślepotę, głuchotę czy niemotę, ale także wszelkie stany organizmu, które w sposób poważny ograniczają możliwości zajmowania się swoimi sprawami, jak brak kończyny, częściowy paraliż, obłożna długotrwała choroba, a nawet niedołęstwo wywołane upadkiem sił

¹⁶ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku 13.12.2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169).

¹⁷ C. Barnes, G. Mercer, *Niepełnosprawność*, Warszawa 2008, s. 7–27; K. Kurowski, *Niepełnosprawność i osoba niepełnosprawna – od medycznego do społecznego modelu niepełnosprawności*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich. Źródła” 2012/10, s. 8.

¹⁸ Tak też K. Kurowski, *Niepełnosprawność...*, s. 10.

¹⁹ Por. K. Kurowski, *Niepełnosprawność...*, s. 11; M. Szeroczyńska, *Niepełnosprawność...*, s. 15–16.

²⁰ Por. K. Kurowski, *Niepełnosprawność...*, s. 11.

lub starością²¹. Wyjaśniano, że ze względów humanitarnych przesłanka ułomności powinna być ujmowana liberalnie na gruncie art. 183 k.r.o., tak aby jego hipoteza obejmowała różne okoliczności życiowe, w których osoba fizyczna nie czuje się na siłach prowadzić wszelkich lub niektórych swoich spraw, aczkolwiek jest osobą posiadającą pełną zdolność do czynności prawnych²². Wyłączano jednak spośród nich chorobę psychiczną i niedorozwój umysłowy albo innego rodzaju zaburzenia psychiczne uzasadniające ubezwłasnowolnienie częściowe lub całkowite umożliwiające uzyskanie ochrony prawnej w inny sposób²³. Takiemu stanowisku dał też wyraz Sąd Najwyższy (dalej jako SN) w orzeczeniu z 5.05.1949 r.²⁴, uznając za niedopuszczalne ustanowienie kuratora na podstawie art. 183 k.r.o. dla osoby dotkniętej chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym, które uzasadniają ubezwłasnowolnienie.

Przytoczone poglądy piśmiennictwa i judykatury w kwestii wykładni pojęcia ułomności zachowały aktualność po nowelizacji art. 183 k.r.o. w 2007 r. i zastąpieniu określenia „osoba ułomna” pojęciem „osoba niepełnosprawna”²⁵. W uzasadnieniu postanowienia z 24.05.1995 r.²⁶ SN wyjaśnił, że jeżeli „ułomność” polega na konsekwencjach zdrowotnych, jakie normalnie wiążą się z chorobą psychiczną, niedorozwojem umysłowym albo innego rodzaju zaburzeniami psychicznymi i prowadzą do ograniczenia lub pozbawienia osoby naturalnej zdolności do podejmowania lub wyrażania woli, to zastosowanie mają przepisy o ubezwłasnowolnieniu.

W orzecznictwie przyjmuje się, że podstawą ubezwłasnowolnienia mogą być również zaburzenia psychiczne wywołane istnieniem starczego zespołu psychoorganicznego. Natomiast sam proces miażdżycowy rozwinięty w stopniu odpowiednim do wieku nie jest uważany za chorobę psychiczną w rozumieniu art. 13 k.c.²⁷ Zapominanie najbliższych wydarzeń z życia codziennego, brak planów na przyszłość czy nieświadomość określonych zdarzeń i skutków należą do typowych objawów starości, które co do zasady nie uzasadniają ubezwłasnowolnienia. Dla osób zmagających się z chorobą Parkinsona i Alzheimera sąd może ustanowić kuratora w trybie art. 183 k.r.o.²⁸ Z poglądem tym nie można się zgodzić, ponieważ przebieg wymienionych chorób związanych ze starzeniem się organizmu może prowadzić do zaburzeń świadomości, zniesienia funkcji poznawczych i w konsekwencji niemożności podejmowania decyzji dotyczących własnej osoby²⁹. Takie stany chorobowe uzasadniają ubezwłasnowolnienie całkowite albo częściowe.

²¹ J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski i J. Winiarz, *Kodeks rodzinny...*, s. 724–725; A. Józefowicz, *Kuratela ustanawiana dla osób ułomnych*, „Nowe Prawo” 1975/7–8, s. 982.

²² Por. B. Bładowski, A. Gola, *Ubezwłasnowolnienie. Opieka i kuratela*, Warszawa 1989, s. 67.

²³ A. Józefowicz, *Kuratela...*, s. 983; J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski i J. Winiarz, *Kodeks rodzinny...*, s. 725; M. Grudziński w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, J. Ignatowicz (red.), Warszawa 1966, s. 895; S. Kalus w: H. Ciepla, B. Czech, T. Domińczyk, S. Kalus, K. Piasecki, M. Sychowicz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, K. Piasecki (red.), Warszawa 2000, s. 880.

²⁴ Orzeczenie SN 5.05.1949 r. (Po. C. 67/49), „Przegląd Notarialny” 1949/11–12, s. 523.

²⁵ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Legalis 2013, komentarz do art. 183; W. Dolecki w: M. Andrzejewski, H. Dolecki, J. Haberko, A. Lutkiewicz-Rucińska, A. Olejniczak, T. Sokołowski, A. Sylwestrzak, A. Zielonacki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, H. Dolecki (red.), T. Sokołowski (red.), LEX/el. 2013, komentarz do art. 183; T. Smyczyński, J. Strzebińczyk w: *System...*, t. 12, s. 907.

²⁶ Postanowienie SN z 24.05.1995 r. (III CRN 22/95), OSNC 1995/9, poz. 134.

²⁷ Postanowienie SN z 25.11.1976 r. (II CR 471/76), LEX nr 788.

²⁸ M. Serwach w: *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, M. Pyziak-Szafnicka (red.), LEX/el. 2009, komentarz do art. 13.

²⁹ Tak też P. Książak w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, K. Osajda (red.), Legalis 2013, komentarz do art. 13.

Należy też zwrócić uwagę na różnice w rozumieniu niepełnosprawności na gruncie art. 183 k.r.o. oraz konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. W ujęciu konwencyjnym niepełnosprawność definiuje się jako długotrwałe naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać pełny i skuteczny udział w życiu społecznym na zasadzie równości z innymi osobami. Nie każda osoba niepełnosprawna w rozumieniu art. 1 konwencji będzie mogła skorzystać z instytucji kuratora ustanowionego na podstawie art. 183 k.r.o., w szczególności jeżeli niepełnosprawność jest tego rodzaju, że uzasadnia ubezwłasnowolnienie całkowite.

3.3. Kuratela dla osoby niepełnosprawnej a ubezwłasnowolnienie całkowite i częściowe

Stosunek kurateli dla osoby niepełnosprawnej do innych instytucji nakierowanych na ochronę prawną osób niepełnosprawnych, a w szczególności ubezwłasnowolnienia całkowitego i częściowego, wydaje się dość problematyczny. Źródłem trudności w rozgraniczeniu hipotez norm prawnych w tym przypadku są podobne przesłanki materialnoprawne kurateli z art. 183 k.r.o. i ubezwłasnowolnienia. Pojęcie niepełnosprawności obejmuje bowiem także choroby psychiczne, niedorozwój umysłowy lub inne zaburzenia psychiczne, które stanowią medyczne przesłanki ubezwłasnowolnienia całkowitego i częściowego. W przypadku tego pierwszego przeprowadzenie linii demarkacyjnej jest o tyle ułatwione, że brak zdolności kierowania przez osobę niepełnosprawną swoim postępowaniem wyklucza ustanowienie kuratora na podstawie art. 183 k.r.o. i przesądza o konieczności zastosowania ubezwłasnowolnienia całkowitego.

Za odosobnione należy uznać stanowisko H. Haaka, który twierdzi, że osobą ułomną w znaczeniu użytym w art. 183 k.r.o. jest także osoba, której stan może uzasadniać ubezwłasnowolnienie częściowe albo całkowite, i stan taki dopóty nie stanowi przeszkody do ustanowienia kuratora, o ile osobie tej potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw, dopóki nie nastąpiło ubezwłasnowolnienie albo przynajmniej ustanowienie doradcy tymczasowego³⁰. Nie wydaje się również uzasadniony pogląd prezentowany w piśmiennictwie, że nowelizacja z 2007 r., w ramach której dodano art. 558 § 2 k.p.c., stanowiący, że w razie oddalenia wniosku o ubezwłasnowolnienie sąd zawiadamia sąd opiekuńczy o potrzebie ustanowienia kuratora dla osoby niepełnosprawnej, zmieniła wykładnię pojęcia niepełnosprawności na gruncie art. 183 k.r.o. w ten sposób, że obejmuje ono także choroby psychiczne i niedorozwój umysłowy lub innego rodzaju zaburzenia psychiczne, które uzasadniają ubezwłasnowolnienie³¹. Należy podkreślić, że w przypadku ubezwłasnowolnienia całkowitego choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy lub inne zaburzenia psychiczne powodują u osoby, która jest nimi dotknięta, utratę zdolności kierowania własnym postępowaniem. W takiej sytuacji udzielenie pomocy w prowadzeniu spraw jest bezprzedmiotowe, skoro osoba, której pomoc ta ma być

³⁰ H. Haak, *Opieka...*, s. 308.

³¹ R. Grzejszczak, M. Szeroczyńska, *Ubezwłasnowolnienie i inne formy wsparcia dla osób z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce – teoria i praktyka*, w: *Jeśli nie ubezwłasnowolnienie, to co? Prawne formy wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, K. Kędziora (red.), Warszawa 2012, s. 73.

udzielona, nie jest w stanie podejmować decyzji co do swojego życia i majątku. W konsekwencji ustanowienie dla niej kuratora na podstawie art. 183 k.r.o. nie gwarantuje właściwej i adekwatnej do stanu zdrowia ochrony prawnej. Z tego względu w sprawie o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej ustalenie przesłanek z art. 13 k.c. powinno prowadzić do oddalenia wniosku.

Odmienne należy ocenić sytuację, w której stan zdrowia osoby niepełnosprawnej uzasadniałby ubezwłasnowolnienie częściowe, a więc gdy pomimo choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego czy innych zaburzeń psychicznych jest ona w stanie kierować swoim postępowaniem i potrzebna jest jej jedynie pomoc w prowadzeniu spraw. W takiej sytuacji o wyborze właściwej instytucji, a mianowicie ubezwłasnowolnienia częściowego czy kuratora dla osoby niepełnosprawnej, powinna decydować ocena sytuacji życiowej danej osoby, w szczególności czy ma ona w perspektywie dokonywanie czynności prawnych. W postanowieniu z 9.10.1974 r.³² SN wyjaśnił, że przepis art. 16 § 1 k.c. należy rozumieć w ten sposób, że osoba dotknięta zaburzeniami psychicznymi, co do której brak podstaw do całkowitego ubezwłasnowolnienia, może być ubezwłasnowolniona częściowo, jeżeli układ jej stosunków prawnych jest tego rodzaju, że zachodzi potrzeba zawierania przez nią czynności prawnych rozporządzających lub zobowiązujących wymienionych w art. 17 k.c., a nieobjętych przepisem art. 20 k.c. Pogląd ten został podtrzymany w nowszym orzecnictwie SN i zasługuje na aprobatę³³. Jeżeli zatem pomoc w prowadzeniu spraw miałyby dotyczyć dokonywania czynności prawnych zobowiązujących lub rozporządzających nienależących do umów zawieranych w drobnych sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.), to w stosunku do osoby dotkniętej chorobą psychiczną, niedorozwojem umysłowym lub innymi zaburzeniami psychicznymi, lecz zdolnej do kierowania własnym postępowaniem, właściwe będzie ubezwłasnowolnienie częściowe. Ustanowienie dla niej kuratora na podstawie art. 183 k.r.o. należy rozważyć wówczas, gdy nie ma ona w perspektywie dokonywania czynności prawnych zobowiązujących lub rozporządzających, które dla swej ważności wymagają zgody kuratora (art. 17 k.c.). Jeżeli wniosek o ubezwłasnowolnienie częściowe został oddalony z tego powodu, że mimo istnienia przesłanek z art. 16 § 1 k.c. ubezwłasnowolnienie w większym stopniu osłabiłoby pozycję osoby dotkniętej niepełnosprawnością intelektualną niż przyniosło jej pomoc, a w szczególności w sytuacji, w której pozostawienie osobie chorej możliwości prowadzenia przez nią jej spraw i decydowania o nich może być dla niej korzystniejsze od pomocy kuratora³⁴, to ustanowienie kuratora na podstawie art. 183 k.r.o. powinno nastąpić tylko na wniosek osoby niepełnosprawnej bądź za jej zgodą.

Wprowadzenie zatem art. 558 § 2 k.p.c. raczej potwierdza utrwalone w piśmiennictwie i orzecnictwie SN stanowisko, że niepełnosprawność jako przesłanka ustanowienia kuratora na podstawie art. 183 § 1 k.r.o. ujmowana jest jako dysfunkcja fizyczna, psychiczna lub intelektualna nieuzasadniająca ubezwłasnowolnienia całkowitego. Należy zwrócić uwagę, że kurator ustanowiony na podstawie art. 183 k.r.o. ma jedynie pomagać osobie niepełnosprawnej, a nie zastępować ją w podejmowaniu decyzji, co skłania do postawienia tezy, że dla osoby, która

³² Postanowienie SN z 9.10.1974 r. (I CR 500/74), Legalis nr 18323.

³³ Por. postanowienie SN z 16.04.2010 r. (IV CSK 470/09), Legalis 223297.

³⁴ Por. postanowienie SN z 14.02.1974 r. (I CR 8/74), OSNCP 1975/1, poz. 12.

nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem z powodu niepełnosprawności, nie jest to właściwa forma ochrony prawnej. W przypadku niepełnosprawności intelektualnej, która nie ogranicza zdolności kierowania postępowaniem, instytucja kuratora dla osoby niepełnosprawnej może być rozważana jako alternatywna dla ubezwłasnowolnienia częściowego, zwłaszcza gdy osoba niepełnosprawna nie będzie dokonywała czynności prawnych zobowiązujących i rozporządzających (art. 17 k.c.).

3.4. Pomoc przy prowadzeniu spraw

Kolejną przesłanką ustanowienia kuratora dla osoby niepełnosprawnej jest potrzeba udzielenia pomocy do prowadzenia wszelkich spraw tej osoby albo spraw określonego rodzaju lub do załatwienia poszczególnej sprawy. Formuła prowadzenia spraw występuje również w art. 16 k.c., który reguluje przesłanki ubezwłasnowolnienia częściowego. W postanowieniu z 14.05.1973 r.³⁵ SN wyjaśnił, że pojęcie „prowadzenie spraw” w świetle art. 16 k.c. obejmuje nie tylko podjęcie czynności prawnych, lecz także załatwianie czynności faktycznych dotyczących osoby, w stosunku do której zgłoszono wnioski o ubezwłasnowolnienie, oraz wykonywanie obowiązków społecznych. Pogląd ten należy uznać za utrwalony w judykaturze³⁶. Krytycznie odniósł się do niego P. Księżak zarzucając, że potrzeba pomocy przy prowadzeniu spraw odnosi się do czynności prawnych, nie zaś innej aktywności, ponieważ ubezwłasnowolnienie skutkuje przede wszystkim pozbawieniem zdolności do czynności prawnych, nie skutkuje natomiast pozbawieniem zdolności do dokonywania czynności faktycznych (np. ścinania drzewa, mycia okien, ubierania się)³⁷. Jego zdaniem dla osoby, która ma trudności z dokonywaniem czynności faktycznych, ale może uczestniczyć w obrocie cywilnoprawnym, należy ustanowić kuratora na podstawie art. 183 k.r.o. Nie jest właściwe w tej sytuacji ubezwłasnowolnienie częściowe³⁸.

3.5. Kompetencje kuratora

Analizując zakres kurateli dla osoby niepełnosprawnej, należy postawić pytanie, czy kurator jest uprawniony do dokonywania czynności prawnych i procesowych w imieniu niepełnosprawnego, czy jego pomoc może jedynie sprowadzać się do wyřeczania osoby niepełnosprawnej w sprawach niewymagających składania oświadczeń woli (czynności faktyczne).

Przełąd poglądów doktryny co do tej kwestii należy rozpocząć od przedstawienia stanowiska A. Józefowicza. Dopuszczał on szerokie kompetencje kuratora osoby ułomnej, wyjaśniając, że oprócz sprawowania pieczy i zarządu majątkiem podopiecznego może on być upoważniony przez sąd opiekuńczy do reprezentowania osoby ułomnej przy podejmowaniu czynności prawnej lub przy załatwianiu określonej sprawy (np. administracyjnej, sądowej, rentowej, o udzielenie pomocy finansowej

³⁵ Postanowienie SN z 14.05.1973 r. (I CR 207/73), LEX nr 7255.

³⁶ Tak też SN w postanowieniu z 16.04.2010 r. (IV CSK 470/09), Legalis 223297.

³⁷ P. Księżak w: *Kodeks...*, komentarz do art. 16.

³⁸ P. Księżak w: *Kodeks...*, komentarz do art. 16.

z opieki społecznej, o umieszczenie w zakładzie leczniczym lub opiekuńczym dla osób przewlekle chorych)³⁹. Stanowisko to nie znalazło aprobaty w orzecznictwie SN, który w postanowieniu z 24.05.1995 r.⁴⁰ zanegował uprawnienie kuratora ustanowionego na podstawie art. 183 § 1 k.r.o. do zastępstwa procesowego osoby ułomnej w sprawie o zniesienie współwłasności. Wyjaśnił, że ustanowienie kuratora na podstawie art. 183 § 1 k.r.o. ma jedynie na celu niesienie pomocy osobie ułomnej przy załatwianiu jej spraw. Kurator nie jest przedstawicielem ustawowym tej osoby, a jego rolą jest ułatwienie osobie ułomnej załatwienia spraw ze względu na powstające z powodu ułomności trudności natury faktycznej. Pogląd ten zasługuje na aprobatę, ponieważ na skutek ustanowienia kurateli osoba niepełnosprawna zachowuje pełną zdolność do czynności prawnych oraz nieograniczoną zdolność procesową. Może zatem ustanowić pełnomocnika procesowego, który będzie reprezentował ją w postępowaniach przed sądami powszechnymi czy też w postępowaniach administracyjnych.

Współcześnie w doktrynie zgodnie przyjmuje się, że kurator powołany jest do pomocy osobie niepełnosprawnej, a nie do działania za nią. Osoba niepełnosprawna, dla której ustanowiono kuratora, zachowuje pełną zdolność do czynności prawnych, co oznacza, że kurator nie jest jej przedstawicielem ustawowym⁴¹. Reasumując, należy stwierdzić, że kurator nie jest umocowany do dokonywania czynności prawnych ani procesowych w imieniu podopiecznego, może wyřęczać go jedynie przy czynnościach faktycznych niewymagających składania oświadczeń woli. Mogą one dotyczyć zarówno osoby, jak i majątku podopiecznego, co sprawia, że kuratela nad osobą niepełnosprawną zaliczana jest do typu kurateli o szerokim zasięgu pieczy⁴².

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że zakres kompetencji kuratora powinien zostać określony w postanowieniu o ustanowieniu kurateli, co podyktowane jest koniecznością wydania kuratorowi zaświadczenia, w którym wskazuje się zakres jego uprawnień (art. 604 k.p.c.)⁴³. J. Gudowski wyjaśnia, że każde postanowienie dotyczące ustanowienia kuratora powinno zawierać – umieszczone w sentencji – stwierdzenie rodzaju i zakresu kurateli. Tę część rozstrzygnięcia należy następnie odzwierciedlić w treści zaświadczenia, które wystawia kierownik sekretariatu sądowego i opatruje pieczęcią urzędową⁴⁴. Zaświadczenie wydane kuratorowi jest jego legitymacją uprawniającą do świadczenia pomocy osobie niepełnosprawnej.

Poszerzenie zakresu uprawnień kuratora może nastąpić przez udzielenie mu pełnomocnictwa do dokonania czynności prawnej lub pełnomocnictwa procesowego. W tym ostatnim przypadku, ze względu na ograniczony krąg osób, które mogą być pełnomocnikami procesowymi, nie zawsze będzie to dopuszczalne. Zgodnie z art. 87 § 1 k.p.c. oprócz adwokatów i radców prawnych pełnomocnikami

³⁹ A. Józefowicz, *Kuratela...*, s. 984.

⁴⁰ Postanowienie SN z 24.05.1995 r. (III CRN 22/95), OSNC 1995/9, poz. 134.

⁴¹ B. Bładowski, A. Gola, *Ubezważnowolnienie...*, s. 67; T. Smoczyński, J. Strzebińczyk w: *System...*, t. 12, s. 907; J. Ignatowicz w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2012, komentarz do art. 183; H. Haak, *Opieka...*, s. 309.

⁴² T. Smoczyński, J. Strzebińczyk w: *System...*, t. 12, s. 907.

⁴³ T. Smoczyński, J. Strzebińczyk w: *System...*, t. 12, s. 907; A. Józefowicz, *Kuratela...*, s. 985.

⁴⁴ J. Gudowski w: J. Gudowski, T. Ereciński, M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, T. Ereciński (red.), Warszawa 2009, t.3, s. 246.

procesowymi mogą być: rodzice, małżonek, rodzeństwo lub zstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia, a ponadto osoba sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoba pozostająca ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia. Oznacza to, że jeżeli kurator nie należy do kręgu osób bliskich wymienionych w art. 87 § 1 k.p.c., to jako pełnomocnik procesowy będzie mógł zastępować stronę tylko w przypadku powierzenia mu przez podopiecznego zarządu majątkiem lub interesami bądź zawarcia umowy zlecenia, pod warunkiem że przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia.

3.6. Postępowanie w przedmiocie ustanowienia kurateli dla osoby niepełnosprawnej

Sprawy o ustanowienie kuratora dla osób niepełnosprawnych należą do spraw opiekuńczych, dla których właściwy jest sąd rejonowy będący sądem opiekuńczym w rozumieniu art. 568 k.p.c. Rozpoznawane są w trybie postępowania nieprocesowego (art. 13 § 2 i art. 600 k.p.c.).

Legitymację czynną w sprawie o ustanowienie kuratora na podstawie art. 183 k.r.o. reguluje art. 600 k.p.c. Przysługuje ona osobie niepełnosprawnej, a ponadto organizacji pozarządowej, do której zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych, udzielanie pomocy takim osobom lub ochrona praw człowieka. Ustanowienie kuratora w sprawie wszczętej przez organizację pozarządową wymaga zgody osoby niepełnosprawnej, dla której kurator ma być ustanowiony. Oznacza to, że wszczynając postępowanie, organizacja pozarządowa jako wnioskodawca powinna załączyć do wniosku pisemną zgodę osoby, której dotyczy wniosek, albo wnieść o odebranie tej zgody w formie ustnego oświadczenia złożonego przed sądem. W przypadku braku zgody osoby niepełnosprawnej wniosek organizacji pozarządowej zostanie oddalony.

Na zasadach ogólnych wniosek o ustanowienie kuratora może złożyć prokurator (art. 7 k.p.c.). Zdaniem J. Gudowskiego w sprawie wszczętej przez prokuratora osoba, dla której kurator ma zostać ustanowiony, musi wyrazić na to zgodę⁴⁵. Wprawdzie nie wynika to ani z art. 600 k.p.c., ani z przepisów regulujących formy udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym (art. 55–60 k.p.c.), niemniej jednak należy przyjąć, że ustanowienie kuratora bez zgody zainteresowanego – jako wyjątek od zasady – może nastąpić tylko w postępowaniu wszczętym przez sąd opiekuńczy z urzędu w sytuacji, w której osoba niepełnosprawna nie może wyrazić zgody na ustanowienie kurateli ani złożyć wniosku wszczynającego postępowanie w tej sprawie (art. 600 § 2 k.p.c.).

Wszczęcie postępowania z urzędu wymaga wydania zarządzenia, którego odpis doręcza się uczestnikom postępowania, pouczając ich o możliwości zgłaszania wniosków dowodowych⁴⁶. W doktrynie i orzecznictwie wyjaśnia się, że użytego w art. 570 k.p.c. określenia „sąd opiekuńczy może wszcząć postępowanie z urzędu” nie należy rozumieć w ten sposób, że wszczęcie postępowania zależy od swobodnego

⁴⁵ J. Gudowski w: *Kodeks...*, s. 243.

⁴⁶ § 218 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.02.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 259), dalej jako r.u.s.p.

uznania sądu. Jeżeli sąd opiekuńczy dowie się o okolicznościach uzasadniających jego ingerencję lub działanie, ma obowiązek wszcząć postępowanie z urzędu⁴⁷.

W doktrynie zgłoszono postulat *de lege ferenda* przyznania legitymacji czynnej w sprawie o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej ośrodkom pomocy społecznej oraz powiatowym centrom pomocy rodzinie⁴⁸.

Uczestnikiem tego postępowania jest osoba, dla której kurator ma być ustanowiony. W piśmiennictwie jako uczestnika wskazuje się również kandydata na kuratora, ponieważ jest on zainteresowanym w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c.⁴⁹

W sprawie o ustanowienie kuratora wyznaczenie rozprawy zależy od uznania sądu (art. 514 § 1 k.p.c.). Możliwe jest również wysłuchanie uczestników postępowania na posiedzeniu, mimo niewyznaczenia rozprawy, bądź odebranie od nich oświadczeń na piśmie (art. 514 § 1 zd. 2 k.p.c.). Orzeczenie o ustanowieniu kuratora przybiera postać postanowienia, w którym poza rozstrzygnięciem o ustanowieniu kurateli obejmującym dane osobowe kuratora i podopiecznego należy określić zakres kompetencji kuratora. Ponadto jeżeli kuratela nie została ustanowiona w celu załatwienia konkretnej sprawy, należy zobowiązać kuratora do składania sprawozdań z kurateli w określonych terminach.

Od postanowienia w przedmiocie ustanowienia kuratora przysługuje apelacja (art. 518 k.p.c.). Od postanowienia sądu II instancji w sprawie z zakresu kurateli skarga kasacyjna nie przysługuje (art. 519¹ § 2 k.p.c.).

Postępowanie wykonawcze w sprawie, w której ustanowiono kuratora, powinno zostać wdrożone we wszystkich sprawach, w których udzielono kuratorowi umocowania do udzielania pomocy osobie niepełnosprawnej we wszystkich sprawach bądź sprawach określonego rodzaju. Zgodnie z § 308 ust. 1 z.o.z.d.s. w sprawach osób poddanych kurateli prowadzi się wykaz „Op”. Sprawa nie podlega wpisaniu do tego wykazu, jeżeli kuratela została ustanowiona tylko do załatwienia poszczególnej sprawy (§ 308 ust. 2), co oznacza, że nie będzie prowadzone postępowanie wykonawcze, którego celem jest nadzór sądu opiekuńczego nad wykonywaniem przez kuratora jego obowiązków. W postępowaniu wykonawczym sędzia rodzinny może w drodze wywiadu środowiskowego zarządzić zebranie wiadomości o sytuacji rodzinnej oraz o zachowaniu się podopiecznego po wydaniu orzeczenia (§ 259 r.u.s.p.). Ponadto sąd powinien okresowo wysłuchiwać osoby poddane opiece lub kurateli, chyba że ze względu na ich stan psychiczny lub umysłowy byłoby to oczywiście niecelowe. Sąd może połączyć wysłuchanie osoby poddanej opiece lub kurateli z odebraniem sprawozdania od opiekuna lub kuratora (§ 262 r.u.s.p.).

Według art. 605 k.p.c. w zakresie nieunormowanym w przepisach dotyczących postępowania w sprawie kurateli stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu w sprawach z zakresu opieki. Formą nadzoru nad sprawowaniem opieki jest składanie sądowi opiekuńczemu sprawozdań dotyczących osoby pozostającej pod opieką oraz zarządu jej majątkiem. Według art. 595 k.p.c. opiekun składa sądowi opiekuńczemu ustnie lub na piśmie sprawozdanie dotyczące osoby pozostającej pod opieką. Sprawozdanie z zarządu majątkiem tej osoby składa na piśmie, chyba

⁴⁷ J. Gudowski w: *Kodeks...*, s. 183; uzasadnienie uchwały SN z 26.07.1972 r. (III CZP 49/72), OSNCP 1973/3, poz. 39.

⁴⁸ W. Ziętek, *Kurator dla osoby ułomnej – de lege ferenda*, „Rodzina i Prawo” 2007/2, s. 62.

⁴⁹ H. Haak, *Opieka...*, s. 366.

że sąd zezwoli mu na złożenie sprawozdania do protokołu. Obowiązkiem składania sprawozdań powinien być również obciążony kurator osoby niepełnosprawnej, chyba że kuratela została ustanowiona tylko do załatwienia poszczególnej sprawy. Sąd opiekuńczy został wyposażony w instrumenty nadzorcze na wypadek niewywiązywania się opiekuna i odpowiednio kuratora ze swoich obowiązków. Według art. 598 § 2 k.p.c. sąd opiekuńczy może wymierzyć grzywnę opiekunowi, który nie wykonuje zarządzeń sądu opiekuńczego.

Uchylenie kurateli następuje na wniosek osoby, dla której została ustanowiona (art. 183 § 2 k.r.o.). Żądanie uchylenia kurateli jest wiążące dla sądu opiekuńczego⁵⁰.

3.7. Kuratela dla osoby niepełnosprawnej jako instytucja realizująca model wspieranego podejmowania decyzji

Koncepcja wspieranego podejmowania decyzji (*supported decision-making*) została rozpowszechniona na forum międzynarodowym przez organizacje pozarządowe działające na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną i znalazła wyraz w dwóch dokumentach: rekomendacji nr R(99)4 oraz deklaracji międzynarodowej konferencji w sprawie niepełnosprawności intelektualnej PAHO/WHO, która odbyła się w 2004 r. w Montrealu. Opiera się ona przede wszystkim na uznaniu zdolności do czynności prawnych osób z niepełnosprawnościami psychospołecznymi lub intelektualnymi. W modelu wspieranego podejmowania decyzji osoba niepełnosprawna intelektualnie samodzielnie podejmuje decyzje dotyczące jej życia przy wsparciu osobowym lub technicznym na każdym etapie procesu decyzyjnego, który tego wymaga⁵¹. M. Szeroczyńska wyjaśnia, że zgodnie z tą koncepcją proces podejmowania decyzji składa się z kilku etapów. Pierwszy z nich obejmuje dostęp do informacji na dany temat i ich zrozumienie, kolejny – ocenę skutków własnego działania, następne – zdolność do podjęcia decyzji i jej zakomunikowania w sposób zrozumiały dla innych. Na każdym z tych etapów, o ile dana osoba z niepełnosprawnością tego wymaga, można ją wesprzeć różnymi sposobami, co doprowadzi do podjęcia decyzji przez tę osobę bez konieczności decydowania za nią i w jej imieniu. Właśnie taka pomoc, w rozumieniu informacji i konsekwencji zachowań, w podejmowaniu decyzji, w interpretowaniu ich lub w ich komunikowaniu innym nosi nazwę wspieranego podejmowania decyzji⁵². Przeciwnieństwem tego modelu ochrony prawnej osób z niepełnosprawnościami są rozwiązania oparte na modelu zastępczego podejmowania decyzji (*substituted decision-making*), do których w systemie polskiego prawa zalicza się ubezwłasnowolnienie i opiekę.

Koncepcja *supported decision-making* znalazła wyraz w art. 12 konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, w którym uznano zdolność do czynności prawnych osób niepełnosprawnych na zasadzie równości z innymi osobami, a państwa strony konwencji przyjęły zobowiązanie do podjęcia środków w celu zapewnienia

⁵⁰ H. Haak, *Opieka...*, s. 367; J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski i J. Winiarz, *Kodeks...*, s. 726; W. Ziętek, *Kurator...*, s. 62.

⁵¹ M. Szeroczyńska, *Ubezwłasnowolnienie i alternatywne formy pomocy w realizowaniu zdolności do czynności prawnych osób z niepełnosprawnością intelektualną w regulacjach międzynarodowych oraz w prawie obcym, na przykładzie Estonii, Niemiec, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Kanady (stanu Manitoba)*, w: *Jeśli nie ubezwłasnowolnienie, to co? Prawne formy...* s. 17–18.

⁵² M. Szeroczyńska, *Ubezwłasnowolnienie...*, s. 17.

osobom niepełnosprawnym dostępu do wsparcia, którego mogą potrzebować przy korzystaniu ze zdolności do czynności prawnych⁵³.

Instytucja kurateli dla osoby niepełnosprawnej wpisuje się w model wspieranego podejmowania decyzji, ponieważ ustanowienie kurateli w żaden sposób nie ogranicza zdolności do czynności prawnych osób niepełnosprawnych. Rolą kuratora nie jest zastępowanie podopiecznego w podejmowaniu decyzji, a jedynie udzielanie mu pomocy w prowadzeniu spraw, co obejmuje także wsparcie na wszystkich etapach procesu decyzyjnego.

3.8. Wyniki badania praktyki sądowej

Na potrzeby opracowania przebadano 107 spraw o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej (symbol 209u) rozstrzygniętych prawomocnie w 2011 r. z 25 losowo wybranych sądów rejonowych w: Giżycku, Tomaszowie Mazowieckim, Kluczborku, Garwolinie, Sandomierzu, Olecku, Siemianowicach Śląskich, Grodzisku Mazowieckim, Mielcu, Jarosławiu, Świeciu, Tucholi, Lubartowie, Kraśniku, Opolu Lubelskim, Gorzowie Wielkopolskim, Kartuzach, Kościerzynie, Ostrowie Wielkopolskim, Nowym Sączu, Tychach, Zawierciu, Gdańsku–Południe w Gdańsku, Grodzisku Wielkopolskim, dla Krakowa–Podgórze w Krakowie.

3.8.1. Sposób wszczęcia postępowania

Analizę wyników badań aktowych należy rozpocząć od przedstawienia informacji dotyczących sposobu wszczęcia postępowania o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej. Jak już wyjaśniono wcześniej, legitymacja w tego typu sprawach przysługuje osobie niepełnosprawnej, organizacjom pozarządowym wymienionym w art. 546 § 3 k.p.c. oraz prokuratorowi. Ponadto postępowanie może być wszczęte z urzędu przez sąd opiekuńczy (art. 600 § 2 w zw. z art. 570 k.p.c.).

Z przebadanych spraw jedynie 23,8% wszczęto na wniosek osób niepełnosprawnych, 24,7% z urzędu przez sąd opiekuńczy, a 6,6% na wniosek prokuratora. 44,7% spraw toczyło się na skutek wniosków złożonych przez osoby, którym nie przysługuje legitymacja czynna w sprawie o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej. Byli to krewni i sąsiedzi osób niepełnosprawnych, którzy wskazywali siebie jako kandydatów na kuratorów, a ponadto dyrektorzy zakładów opiekuńczo–leczniczych i szpitali, w których osoby niepełnosprawne przebywały. Nie zarządzono w tych sprawach wszczęcia postępowania z urzędu, traktując wnioski osób nielegitymowanych jako zawiadomienia o potrzebie wszczęcia postępowania z urzędu. Tylko w 14,9% spraw, w których wnioski złożyły osoby nielegitymowane czynnie, zostały one oddalone z powodu braku legitymacji wnioskodawcy (np. sprawy nr 36, 70, 96, 103, 104, 107). W pozostałych sprawach sąd ustanowił kuratora.

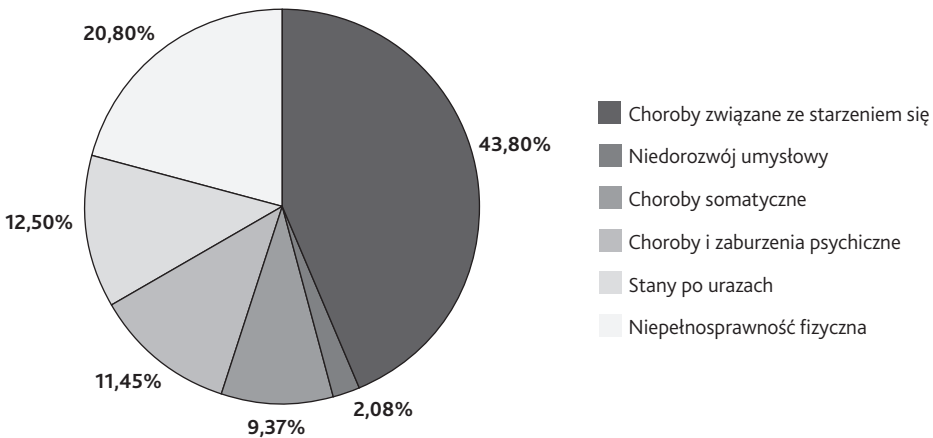
⁵³ W polskim tłumaczeniu tekstu konwencji o prawach osób niepełnosprawnych *legal capacity* przetłumaczono jako „zdolności prawna”, tymczasem termin ten należy rozumieć jako zdolność do czynności prawnych – szerzej na ten temat M. Szeroczyńska, *Ubezłasnowolnienie...*, s. 24, oraz S. Trociuk, *O potrzebie zmian w polskim systemie prawnym w związku z procedurą ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, w: Niepełnosprawność – nowe spojrzenie. Publikacja pokonferencyjna. Materiały z Międzynarodowej konferencji nt. Wzłowe zagadnienia wdrażania Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych oraz Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności 2010–2020*, Warszawa 2012, s. 13.

3.8.2. Rodzaj niepełnosprawności, ze względu na którą domagano się ustanowienia kuratora

W 43,8% spraw przyczyną niepełnosprawności, ze względu na którą żądano ustanowienia kuratora, były choroby związane ze starzeniem się, a w szczególności choroba Alzheimera, choroba Parkinsona, zespół otępienny. W 11,45% spraw niepełnosprawność wynikała z chorób i zaburzeń psychicznych (schizofrenia, zespół psychoorganiczny, organiczne zaburzenia urojeniowe), a w 20,8% spraw z niedorozwoju umysłowego (dziecięce porażenie mózgowie, zespół Downa). Urazy po wypadkach, a w szczególności śpiączka mózgowia, były powoływane jako przyczyny niepełnosprawności w 9,37% przebadanych spraw. Choroby somatyczne takie jak stwardnienie rozsiane, płasawica Huntigtona, stany po udarze mózgu stanowiły 12,5% spraw, w których rozpoznano wnioski o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej. Niepełnosprawność fizyczna była podawana jedynie w 2,08% przebadanych spraw.

Wykres 1

Przyczyny niepełnosprawności

Jeżeli chodzi o choroby związane ze starzeniem się, które były najczęstszą przyczyną niepełnosprawności w przebadanych sprawach, należy wyjaśnić, że obejmowały one różne stany chorobowe, począwszy od nieporadności życiowej aż do stanów braku świadomości i kontaktu z otoczeniem. Zdecydowanie przeważały sprawy należące do tej ostatniej kategorii (sprawy nr: 1, 4, 9, 10, 12, 13, 17, 24, 32, 37, 38, 39, 42, 46, 60, 67, 68, 69, 70, 74, 75, 78, 79, 84, 98, 100, 101). Jako przykład typowej na tle przebadanych można wskazać sprawę nr 17, w której postępowanie zostało wszczęte z urzędu na skutek zawiadomienia siostrzenicy niepełnosprawnej kobiety w wieku 92 lat przebywającej w domu opieki społecznej. Cierpi ona na zespół otępienny, nie jest w stanie nawiązać logicznego kontaktu z innymi osobami ani podejmować decyzji dotyczących własnej osoby. Podobny stan faktyczny został ustalony w sprawie nr 68, w której postępowanie wszczęto z urzędu w stosunku do niepełnosprawnej kobiety w wieku 93 lat przebywającej

w placówce opiekuńczej. Z zaświadczenia psychologa wynika, że na skutek postępujących zmian demencyjno–starczyczych jest ona osobą o ograniczonej sprawności fizycznej i umysłowej, słabo zorientowaną w miejscu i w czasie, z obniżoną sprawnością intelektualną, utrudnionymi kontaktami społecznymi przez zaburzenie komunikacji, niedbającą o higienę i wygląd.

Analizując opisane przypadki, należy postawić pytanie, czy osoby niepełnosprawne zachowały zdolność kierowania swoim postępowaniem. Wydaje się, że raczej nie, i pomoc kuratora ustanowionego na podstawie art. 183 k.r.o. w prowadzeniu ich spraw nie jest adekwatną do ich stanu zdrowia formą ochrony prawnej. Brak zdolności podejmowania decyzji dotyczących własnej osoby przemawia za tym, że kurator dla niepełnosprawnego o ograniczonych kompetencjach nie będzie w stanie wypełniać swojej roli, która wymaga współdziałania z osobą, dla której kuratelę ustanowiono.

Wnioski prokuratora o ustanowienie kuratora miały na celu zapewnienie osobom niepełnosprawnym właściwej reprezentacji w postępowaniu przygotowawczym, w którym brały udział w charakterze pokrzywdzonych. Jako przykład można podać stan faktyczny ustalony w sprawie nr 4, w której prokurator w toku postępowania przygotowawczego w sprawie o znęcanie się nad rodziną wystąpił o ustanowienie kuratora dla mężczyzny w wieku 22 lat, nad którym znęcają się rodzice. Cierpi on na zespół Downa, ma orzeczony znaczny stopień niepełnosprawności, wymaga pomocy, jeśli chodzi o udział w postępowaniu karnym i wykonywanie uprawnień, jakie przysługują pokrzywdzonemu. Według art. 51 § 3 kodeksu postępowania karnego⁵⁴, jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, jego prawa może wykonywać osoba, pod której pieczę pokrzywdzony pozostaje. Nie chodzi w tym przypadku o osobę ubezwłasnowolnioną, lecz posiadającą pełną zdolność do czynności prawnych, która nie może występować w procesie ze względu na podeszły wiek bądź stan zdrowia. W postanowieniu z 25.09.2003 r.⁵⁵ SN uznał, że prawa procesowe pokrzywdzonego może realizować jego opiekun faktyczny także wówczas, gdy sam pokrzywdzony, z uwagi na swój wiek lub stan zdrowia, jest osobą nieporadną. W takiej jednak sytuacji opiekun ów musi, podejmując określoną czynność procesową, wykazać zarówno stan nieporadności danego pokrzywdzonego, jak i fakt swej nad nim opieki. Należy także dodać, że opiekun faktyczny działa w procesie nie zamiast pokrzywdzonego, ale obok niego, i może realizować uprawnienia przyznane pokrzywdzonemu. W takim ujęciu w procesie karnym prawa pokrzywdzonego może wykonywać kurator osoby niepełnosprawnej, dla którego źródłem umocowania do działania w imieniu tej osoby jest art. 51 § 3 k.p.k.⁵⁶

Na uwagę zasługuje także grupa spraw, w których kurator został ustanowiony dla osób w stanie śpiączki mózgowej lub doświadczających zaburzeń czucia, mowy, amnezji, niedowładów po udarze mózgu. Tytułem przykładu można przedstawić sprawę nr 21, w której postępowanie zostało wszczęte z urzędu na skutek

⁵⁴ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.), dalej jako k.p.k.

⁵⁵ Postanowienie SN z 25.09.2003 r. (III KZ 36/03), OSNwSK 2003/1, poz. 2046.

⁵⁶ Za dopuszczalnością wyrażenia zgody na przekazanie ścigania przez kuratora w imieniu pokrzywdzonego opowiada się A. Kruk, *Zgoda pokrzywdzonego na przekazanie ścigania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2002/3, s. 64.

zawiadomienia męża niepełnosprawnej kobiety o potrzebie ustanowienia dla niej kuratora. Z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynika, że kobieta w wieku 42 lat, ze zdiagnozowanym guzem mózgu, po przebyтым udarze, nie widzi, nie porusza się, nie mówi, jest odżywiana za pomocą sondy. Sąd ustanowił dla niej kuratora w osobie jej męża, którego upoważnił „do prowadzenia jej wszelkich spraw i występowania przed wszystkimi urzędami”. W podobnych stanach faktycznych (sprawy nr 53, 59, 61, 77) sąd również ustanowił kuratora. W sprawie nr 6 wniosek o ustanowienie kuratora złożył mąż kobiety, która przebywa w szpitalu w stanie śpiączki mózgowej i nie ma kontaktu z otoczeniem. Wniosek został również uwzględniony. W podobnym stanie faktycznym w sprawie nr 26 sąd ustanowił kuratora dla niepełnosprawnego mężczyzny, który na skutek uszkodzenia mózgu w wyniku niedotlenienia po reanimacji był w stanie śpiączki mózgowej. Kurator został ustanowiony także w sprawie nr 28 na wniosek siostry mężczyzny w wieku 21 lat, który na skutek obrażeń odniesionych w wypadku komunikacyjnym nie odzyskał przytomności.

Opisane przypadki, w których sądy ustanowiły kuratorów dla niepełnosprawnych, wskazują, że kuratela z art. 183 k.r.o. jest stosowana jako alternatywa dla ubezwłasnowolnienia całkowitego, co świadczy o niewłaściwym wykorzystaniu tej instytucji. Wnioski o ustanowienie kuratorów składane były przez krewnych osób w stanie śpiączki mózgowej, po udarach mózgu, pozbawionych kontaktu ze światem zewnętrznym. W niektórych przypadkach sąd opiekuńczy traktował je jako zawiadomienia o potrzebie ustanowienia kuratora i wszczął postępowanie z urzędu. Liczna była jednak grupa spraw, w których kurator został ustanowiony na wniosek osoby pozbawionej legitymacji czynnej, a będąca uczestnikiem tego postępowania osoba niepełnosprawna nie była w stanie zająć stanowiska w sprawie i tym samym wyrazić zgody na ustanowienie kuratora. Tylko w dwóch sprawach sąd dopuścił dowód z opinii biegłego psychiatry, który stwierdził, że niepełnosprawni nie są w stanie kierować swoim postępowaniem i celowe jest ich ubezwłasnowolnienie całkowite. Wnioski o ustanowienie kuratorów w tych sprawach zostały oddalone (sprawy nr 43 i 74). W sprawie nr 37 sąd zlecił wywiad środowiskowy zawodowemu kuratorowi rodzinnemu. Ze sprawozdania z tego wywiadu wynikało, że kurator nie był w stanie nawiązać z niepełnosprawną kobietą kontaktu z powodu jej dysfunkcji zdrowotnych.

3.8.3. Rodzaj spraw, w których prowadzeniu kurator miał pomagać niepełnosprawnemu

Z treści wniosków bądź zawiadomień o potrzebie wszczęcia z urzędu postępowania o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej wynika, że sprawy, przy których prowadzeniu niepełnosprawnemu potrzebna była pomoc kuratora, można podzielić na następujące kategorie:

- **sprawy urzędowe**, przez co należy rozumieć wnioski składane w postępowaniach administracyjnych, np. o wydanie dowodu osobistego, o przyznanie świadczeń z pomocy społecznej, złożenie deklaracji podatkowej, o przyznanie renty, wyrejestrowanie samochodu, a także sprawy związane z leczeniem w publicznych placówkach służby zdrowia, np. wydanie

dokumentacji medycznej, wyrażenie zgody na umieszczenie osoby niepełnosprawnej w zakładzie opiekuńczo–lecniczym;

- **czynności faktyczne**, np. odbiór emerytury, renty, korespondencji z poczty, wypłata pieniędzy z rachunku bankowego, pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego, pomoc w czynnościach samoobsługowych (higiena osobista, ubieranie się);
- **czynności prawne w drobnych bieżących sprawach życia codziennego**, np. dysponowanie pieniędzmi na bieżące wydatki typu zakup odzieży, żywności, środków higienicznych;
- **czynności prawne**, przede wszystkim rozporządzające, dotyczące majątku osoby niepełnosprawnej;
- **czynności procesowe**, np. reprezentacja w postępowaniach sądowych dotyczących się z udziałem osoby niepełnosprawnej.

W przebadanych sprawach największą grupę (ok. 85%) spraw stanowiły sprawy, w których wniosek o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej był uzasadniony potrzebą załatwienia spraw tzw. urzędowych, do których zaliczono postępowania przed organami rentowymi, instytucjami pomocy społecznej, urzędami skarbowymi, organami administracji samorządowej oraz wyrażenie zgody na umieszczenie niepełnosprawnego w zakładzie opiekuńczo–lecniczym. Z reguły łączyły się one z koniecznością udzielenia pomocy osobie niepełnosprawnej przy dokonywaniu czynności faktycznych, np. odbiór renty lub emerytury był jednym z najczęściej wskazywanych problemów, z którymi nie radziły sobie osoby niepełnosprawne.

W tym miejscu należy odnieść się do wniosków, w których domagano się upoważnienia kuratora do wyrażenia zgody na umieszczenie niepełnosprawnego w zakładzie opiekuńczo–lecniczym albo decydowania w jego imieniu o leczeniu. Zgodnie z § 2 rozporządzenia w sprawie kierowania do zakładów opiekuńczo–lecniczych i pielęgnacyjno–opiekuńczych⁵⁷ wniosek o skierowanie do tego rodzaju placówki u lekarza ubezpieczenia zdrowotnego składa świadczeniobiorca, czyli ubezpieczony w Narodowym Funduszu Zdrowia pacjent bądź jego przedstawiciel ustawowy. Podstawą takiego skierowania może być również orzeczenie sądu opiekuńczego o umieszczeniu danej osoby w zakładzie opiekuńczo–lecniczym (§ 6 powyższego rozporządzenia). Poprzednio obowiązujące rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu kierowania osób do zakładów opiekuńczo–lecniczych i pielęgnacyjno–opiekuńczych oraz szczegółowych zasad ustalania odpłatności za pobyt w tych zakładach⁵⁸ również wymagało wniosku pacjenta lub jego przedstawiciela ustawowego, a jeżeli wniosek składała inna osoba, to konieczna była zgoda pacjenta, chyba że podstawą skierowania do placówki opiekuńczej było orzeczenie sądu opiekuńczego. Oznacza to, że zarówno w świetle obowiązującego stanu prawnego, jak i na gruncie poprzedniego rozporządzenia kurator osoby niepełnosprawnej,

⁵⁷ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 25.06.2012 r. w sprawie kierowania do zakładów opiekuńczo–lecniczych i pielęgnacyjno–opiekuńczych (Dz. U. poz. 731).

⁵⁸ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 30.12.1998 r. w sprawie sposobu i trybu kierowania osób do zakładów opiekuńczo–lecniczych i pielęgnacyjno–opiekuńczych oraz szczegółowych zasad ustalania odpłatności za pobyt w tych zakładach (Dz. U. Nr 166, poz. 1265).

k który nie jest jej przedstawicielem ustawowym, nie jest uprawniony do wyrażenia zgody na umieszczenie podopiecznego w zakładzie opiekuńczo–lecniczym. Niemniej jednak sądy w postanowieniach o ustanowieniu kurateli udzielały kuratorom upoważnienia do: „wyrażenia zgody na leczenie” (sprawa nr 40), „do prowadzenia wszelkich spraw związanych z leczeniem” (sprawa nr 59), „do załatwiania spraw związanych z pobyt w zakładzie opiekuńczo–lecniczym” (sprawa nr 61), „reprezentowania przed placówkami służby zdrowia” (sprawa nr 82), „decydowania o leczeniu i zabiegach medycznych” (sprawa nr 83), „wyrażenia zgody do umieszczenia w zakładzie opiekuńczo–lecniczym” (sprawa nr 93).

Za sprzeczne z art. 32 i art. 34 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry⁵⁹ należy uznać upoważnienie kuratora osoby niepełnosprawnej do podejmowania w imieniu niepełnosprawnego decyzji w sprawie leczenia i zabiegów medycznych⁶⁰. W sytuacji gdy osoba niepełnosprawna nie jest w stanie sama wyrazić zgody na przeprowadzenie zabiegu operacyjnego stwarzającego podwyższone ryzyko i nie ma przedstawiciela ustawowego, konieczne jest uzyskanie zezwolenia sądu opiekuńczego, chyba że zwłoka spowodowana postępowaniem w sprawie uzyskania zgody groziłaby pacjentowi niebezpieczeństwem utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia (art. 34 ust. 3 i 7 u.z.l.l.d.). Za niedopuszczalne należy uznać udzielenie blankietowego upoważnienia kuratorowi osoby niepełnosprawnej do wyrażania w jej imieniu zgody na zabiegi operacyjne. W sprawie nr 43 sąd oddalił wniosek syna mężczyzny cierpiącego na chorobę Alzheimera o ustanowienie go kuratorem w celu wyrażenia zgody na zabieg operacyjny z uwagi na brak możliwości uzyskania świadomej zgody pacjenta. W uzasadnieniu postanowienia sąd powołał się na art. 32 i art. 34 u.z.l.l.d. wyjaśniając, że w takiej sytuacji należy wystąpić o zastępczą zgodę sądu opiekuńczego na przeprowadzenie zabiegu.

Pomoc przy czynnościach prawnych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego była potrzebna najczęściej pensjonariuszom zakładów opiekuńczo–lecniczych, którzy nie znali wartości pieniądza i nie potrafili racjonalnie dysponować środkami pieniężnymi oddanymi do ich dyspozycji przez dyrekcję placówki po potrąceniu kosztów ich utrzymania (sprawy nr 58, 62–66).

W około 15% spraw domagano się ustanowienia kuratora dla dokonania czynności prawnych bądź procesowych w imieniu niepełnosprawnego, np. wynajęcia mieszkania (sprawa nr 1), sprzedaży nieruchomości (sprawa nr 32), sprzedaży spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego (sprawa nr 38), reprezentowania niepełnosprawnego w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku (sprawy nr 41, 70 i 72), wytoczenia powództwa o waloryzację polisy posagowej (sprawa nr 44), wytoczenia powództwa o odszkodowanie (sprawa nr 96), sprzedaży akcji (sprawa nr 49). We wszystkich sprawach, poza sprawą nr 70 i 96, sądy

⁵⁹ Ustawa z 5.12.1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634 ze zm.), dalej jako u.z.l.l.d.

⁶⁰ Według art. 34 ust. 1–3 u.z.l.l.d. lekarz może wykonać zabieg operacyjny albo zastosować metodę leczenia lub diagnostyki stwarzającą podwyższone ryzyko dla pacjenta po uzyskaniu jego pisemnej zgody. Przed wyrażeniem zgody przez pacjenta w sytuacji, o której mowa w ust. 1, lekarz ma obowiązek udzielenia mu informacji zgodnie z art. 31 u.z.l.l.d. Lekarz może wykonać zabieg lub zastosować metodę, o której mowa w ust. 1, wobec pacjenta małoletniego, ubezwłasnowolnionego bądź niezdolnego do świadomego wyrażenia pisemnej zgody po uzyskaniu zgody jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela lub gdy porozumienie się z nim jest niemożliwe – po uzyskaniu zezwolenia sądu opiekuńczego.

ustanowiły kuratora, upoważniając go w sentencji postanowienia do dokonania czynności prawnych lub procesowych w imieniu osoby niepełnosprawnej.

W toku postępowania wykonawczego w niektórych sprawach kuratorzy składali wnioski o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, np. pobranie z konta podopiecznego kwoty 6 tys. zł w celu wybudowania mu nagrobka (sprawa nr 13), sprzedaż mieszkania osoby niepełnosprawnej (sprawa nr 98). W obu sprawach sądy wyraziły zgodę na dokonanie tych czynności przez kuratorów. W sprawie nr 98 sąd zezwolił kuratorowi na sprzedaż mieszkania podopiecznego. Wniosek kuratora uzasadniony był tym, że jego podopieczny – ojciec cierpiący na demencję starczą, niezdolny do samodzielnej egzystencji – mieszka u niego, lecz kurator musi ponosić koszty utrzymania jego mieszkania. Druga córka wyraziła zgodę na sprzedaż mieszkania pod warunkiem, że cena uzyskana ze sprzedaży zostanie podzielona pomiędzy dzieci mężczyzny. Sąd zezwolił na dokonanie tej czynności. Opisany stan faktyczny pokazuje, że niektóre sądy opiekuńcze traktują kuratelę dla osoby niepełnosprawnej w sposób właściwy dla kurateli dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, której kurator został upoważniony do zarządu majątkiem, choć art. 183 k.r.o. nie daje ku temu żadnych podstaw.

Zestawienie czynności, przy których niepełnosprawnym potrzebna jest pomoc kuratora, prowadzi do wniosku, że największe trudności sprawia im podejmowanie czynności w sprawach administracyjnych oraz sądowych. Dlatego domagano się w większości przebadanych spraw upoważnienia kuratorów do reprezentowania podopiecznych w tzw. sprawach urzędowych, a także do odbioru świadczeń rentowych i emerytalnych, zasiłków z pomocy społecznej, korespondencji z poczty. Udzielając tego rodzaju upoważnień w postanowieniach o ustanowieniu kurateli, sądy udzielały pełnomocnictw do działania w tych sprawach w imieniu niepełnosprawnego. Wydaje się to sprzeczne z istotą kurateli dla osoby niepełnosprawnej. Kurator nie jest przedstawicielem ustawowym, może natomiast działać na podstawie pełnomocnictwa udzielonego przez osobę niepełnosprawną. W wielu sprawach, zwłaszcza w tych, w których postępowanie zostało wszczęte z urzędu, udzielenie takiego pełnomocnictwa nie było możliwe ze względu na stan zdrowia osoby, dla której ustanowiono kuratelę. Z tego względu będący uczestnikiem postępowania kandydat na kuratora domagał się udzielenia mu w postanowieniu upoważnienia do dokonania konkretnych czynności w imieniu podopiecznego.

Można dostrzec w takiej praktyce sądowej próbę znalezienia alternatywnych rozwiązań w stosunku do postępowania o ubezwłasnowolnienie, uznawanego powszechnie za stygmatyzujące, co uzasadnia niechęć zainteresowanych do korzystania z ochrony prawnej w tej formie. Nie można jednak jej aprobować ze względu na brak odpowiednich gwarancji procesowych dla osoby niepełnosprawnej w postępowaniu o ustanowienie kuratora, w przeciwieństwie do postępowania o ubezwłasnowolnienie. Wśród nich należy wymienić obowiązek wysłuchania osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie (art. 547 § 1 k.p.c.), w obecności biegłego psychologa i biegłego lekarza psychiatry lub neurologa, nałożony na wnioskodawcę obowiązek przedstawienia na wstępnym etapie postępowania świadectwa lekarskiego wydanego przez lekarza psychiatrę o stanie psychicznym tej osoby lub opinii psychologa o stopniu jej niepełnosprawności umysłowej (art. 552 § 1 k.p.c.), obowiązek zbadania osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, przez

biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa oraz psychologa (art. 553 § 1 k.p.c.). Nie bez znaczenia jest również ukształtowanie kognicji sądu w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie poprzez nakaz działania z urzędu w zakresie gromadzenia materiału dowodowego odnośnie do sytuacji osobistej, zawodowej i majątkowej osoby, której dotyczy wnioski (art. 554¹ § 1 k.p.c.).

We wszystkich zbadanych sprawach, w których ustanowiono kuratorów dla osób niepełnosprawnych pozbawionych kontaktu ze światem zewnętrznym, sądy nie podejmowały próby zweryfikowania twierdzeń wnioskodawcy co do stanu zdrowia niepełnosprawnego choćby przez wysłuchanie tego ostatniego bądź poddanie go badaniom przez biegłego odpowiedniej specjalności. Taka praktyka sądowa stwarza szerokie możliwości dla obejścia przepisów o ubezwłasnowolnieniu i może w niektórych sytuacjach prowadzić do nieuzasadnionej ingerencji w autonomię jednostki.

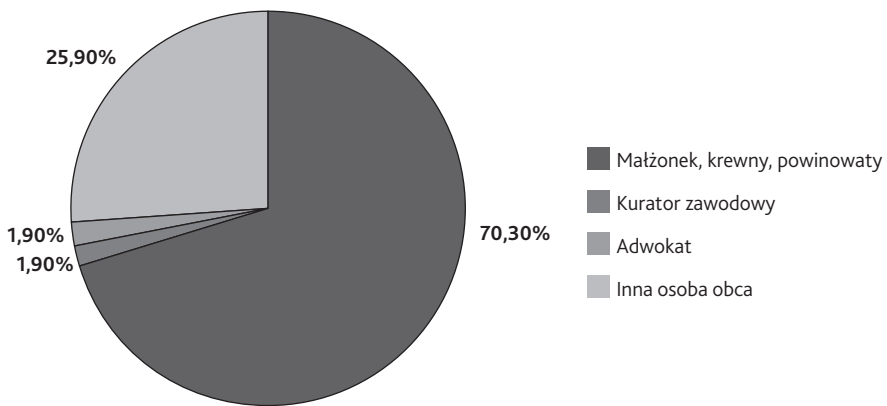
W przypadku upoważnienia kuratora do reprezentacji podopiecznego w postępowaniach sądowych należy rozważyć, czy sąd w innej sprawie toczącej się z udziałem niepełnosprawnego jest związany prawomocnym postanowieniem sądu opiekuńczego w zakresie udzielonego kuratorowi upoważnienia do reprezentacji tej osoby w postępowaniach sądowych. Jest to o tyle problematyczne, że w przypadku kuratora, o którym mowa w art. 183 k.r.o., udzielenie takiego upoważnienia musi być ocenione jako orzeczenie *contra legem*. Ponadto status takiego kuratora w procesie cywilnym nasuwa poważne wątpliwości. Nie jest on przedstawicielem ustawowym strony ani jej pełnomocnikiem ze względu na inne źródło, z którego wywodzi swoje umocowanie do zastępowania strony. Może nawet nie należeć do kręgu osób wymienionych w art. 87 § 1 k.p.c., którym strona może udzielić pełnomocnictwa procesowego. Wszystkie te wątpliwości należy jednak rozstrzygnąć na rzecz związania prawomocnym postanowieniem o ustanowieniu kurateli, w którym określono zakres uprawnień i obowiązków kuratora, w tym także upoważnienie do reprezentacji w postępowaniach sądowych. Źródłem mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia jest art. 365 § 1 k.p.c., według którego orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia dotyczy tylko wyroków i postanowień co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym, a do tych ostatnich należy zaliczyć postanowienie w przedmiocie ustanowienia kurateli. Istota mocy wiążącej orzeczenia wyraża się w tym, że pociąga ono za sobą tę konsekwencję, iż nikt nie może negować faktu jego istnienia i jego określonej treści, bez względu na to, czy był, czy też nie był stroną w postępowaniu, w wyniku którego zostało wydane orzeczenie, które stało się prawomocne⁶¹. W przypadku udzielenia kuratorowi umocowania do reprezentacji osoby niepełnosprawnej w postępowaniach sądowych należy zatem przyjąć, że ze względu na moc wiążącą prawomocnego orzeczenia sąd jest zobowiązany uwzględnić sposób reprezentacji wynikający z treści postanowienia sądu opiekuńczego.

⁶¹ Zob. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–366*, A. Marciniak (red.), K. Piasecki (red.), Warszawa 2014, t. 1, komentarz do art. 365.

3.8.4. Kandydat na kuratora

W 70,3% przebadanych spraw, w których ustanowiono kuratelę dla osoby niepełnosprawnej, obowiązki kuratora powierzono małżonkowi, krewnym lub powinowatym osoby niepełnosprawnej, w 25,9% spraw – osobom obcym, w szczególności pracownikom domów pomocy społecznej lub zakładów opiekuńczo–lecniczych, w których przebywały osoby niepełnosprawne. W dwóch sprawach wszczętych przez prokuratora powierzono je adwokatowi i zawodowemu kuratorowi rodzinnemu. Rolą kuratorów miało być reprezentowanie pokrzywdzonych w postępowaniach przygotowawczych.

Wykres 2
Kurator

We wszystkich sprawach kandydat na kuratora został przesłuchany przez sąd na posiedzeniu jawnym i wyraził zgodę na powierzenie mu tej funkcji. W 33% przebadanych spraw kwalifikacje kandydata były weryfikowane wywiadem środowiskowym, którego przeprowadzenie zlecano kuratorowi zawodowemu. Przy wyborze kuratora sąd brał pod uwagę, czy kandydat posiada pełną zdolność do czynności prawnych, nie był karany, pozbawiony praw publicznych ani władzy rodzicielskiej, a także czy faktycznie opiekuje się osobą, dla której miał zostać ustanowiony kuratorem. Są to kryteria analogiczne jak w przypadku wymagań stawianych w art. 148 k.r.o. opiekunowi małoletniego.

W sprawie nr 25 kurator sądowy odmówił przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, powołując się na brak stosownych przepisów, które stanowiłyby podstawę prawną weryfikowania kwalifikacji kandydata na kuratora osoby niepełnosprawnej wywiadem środowiskowym. Przytoczył stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości wyrażone w tej kwestii w piśmie z 14.01.2005 r. (DNWO III–531–1/05) w sprawie stwierdzonych nieprawidłowości dotyczących merytorycznego zakresu jednorazowych wywiadów wykonywanych przez kuratorów sądowych w sprawach rodzinnych i karnych. Stanowisku temu nie można odmówić racji. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego regulujące postępowanie

w sprawie ustanowienia kurateli nie przewidują przeprowadzenia wywiadu środowiskowego przez zawodowego kuratora sądowego co do osoby kandydata na kuratora niepełnosprawnego. Nie przewidują takiej możliwości również przepisy o postępowaniu w sprawach z zakresu opieki (art. 590–598 k.p.c.), które stosuje się odpowiednio na podstawie art. 605 k.p.c. w sprawach o ustanowienie kurateli. Analogiczne odesłanie zawiera art. 179 § 2 k.r.o., który w sprawach dotyczących kurateli odsyła do odpowiedniego stosowania przepisów o opiece. W konsekwencji zastosowanie znajduje art. 149 § 3 k.r.o., zgodnie z którym sąd opiekuńczy zwraca się o wskazanie osoby, której opieka mogłaby być powierzona, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej albo do organizacji społecznej, do której należy piecza nad małoletnimi, a jeżeli pozostający pod opieką przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo innej podobnej placówce, w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich, to sąd może się zwrócić także do tej placówki albo do tego zakładu lub schroniska. W konsekwencji w sprawach dotyczących kurateli dla osoby niepełnosprawnej, jeżeli nie jest możliwe ustanowienie kuratorem osoby z kręgu rodziny osoby niepełnosprawnej, sąd opiekuńczy powinien zwrócić się do jednostki organizacyjnej pomocy społecznej lub do dyrektora zakładu opiekuńczo-leczniczego, w którym przebywa niepełnosprawny, o wskazanie kandydata na kuratora. W praktyce w przypadku osób przebywających w placówkach opiekuńczych, opuszczonych przez bliskich, z reguły kuratorem ustanawiany jest pracownik tej placówki pozostający w bezpośrednim kontakcie z niepełnosprawnym.

Krytycznie należy natomiast ocenić obecny stan prawny, w którym sąd opiekuńczy nie dysponuje uprawnieniem do zlecenia wywiadu środowiskowego zawodowemu kuratorowi sądowemu nie tylko co do osoby kandydata na kuratora, ale także co do sytuacji życiowej osoby niepełnosprawnej. W niemal 1/3 przebadanych spraw sądy zlecały jednak kuratorom takie wywiady, głównie w celu weryfikacji kompetencji kandydata na kuratora. Niemniej jednak sprawozdania z wywiadów przeprowadzanych w środowisku osoby niepełnosprawnej dostarczały także informacji o warunkach jej życia, sytuacji materialnej, zainteresowaniu członków rodziny jej losem. Należy podkreślić, że niepełnosprawni jako wnioskodawcy lub uczestnicy postępowań o ustanowienie kurateli stawili się przed sądem opiekuńczym tylko w 13% przebadanych spraw. W pozostałych sprawach ich nieobecność była usprawiedliwiana stanem zdrowia niepozwalającym na osobiste stawiennictwo w sądzie. Z tego względu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w tych sprawach przed wydaniem postanowienia należy uznać za celowe, ponieważ umożliwia on sądowi poznanie zarówno stanowiska osoby niepełnosprawnej co do potrzeby ustanowienia kuratora w sytuacji, w której postępowanie zostało wszczęte z urzędu, jak i jej preferencji co do kandydata na kuratora.

Jako niepożądaną należy ocenić sytuację, w której postępowanie zostało wszczęte na wniosek osoby, której nie przysługiwała legitymacja czynna, a osoba, dla której kurator miał zostać ustanowiony, nie stawiała się na rozprawie i nie zajęła stanowiska w sprawie. Jeśli sąd nie zlecił kuratorowi zawodowemu przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, w ramach którego niepełnosprawny mógłby się wypowiedzieć, to nie miał on żadnego wpływu na wybór kandydata na kuratora.

3.8.5. Uprawnienia i obowiązki kuratora w postanowieniach sądów opiekuńczych

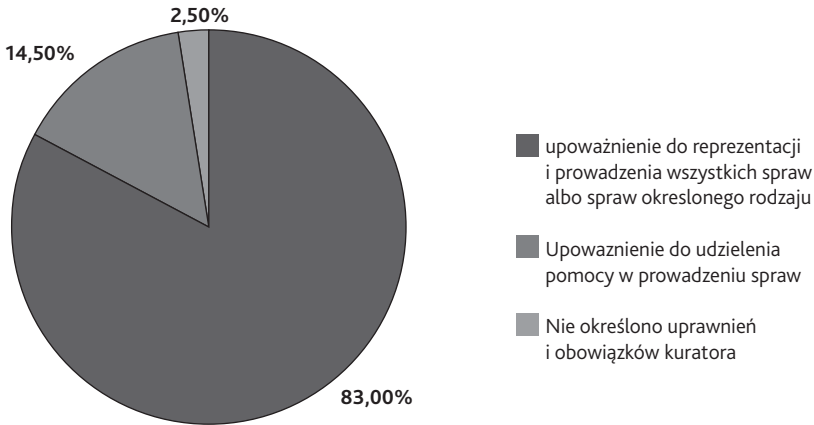
W większości przebadanych spraw sądy rejonowe określały uprawnienia i obowiązki kuratora osoby niepełnosprawnej zgodnie z wnioskiem poprzez udzielenie mu upoważnienia do prowadzenia albo wszelkich spraw podopiecznego, albo spraw określonego rodzaju. Posługiwano się formułami typu: „ustanowić kuratora dla XY celem prowadzenia jego wszelkich spraw majątkowych i niemajątkowych” albo „ustanowić kuratora dla XY do prowadzenia jej wszelkich spraw i występowania przed wszystkimi urzędami”. W sprawie nr 83 upoważniono kuratora do zarządu majątkiem osoby niepełnosprawnej i podejmowania decyzji co do leczenia oraz zabiegów medycznych. W niektórych sprawach (np. sprawa nr 30) udzielono kuratorowi umocowania do „reprezentowania niepełnosprawnego przed organami wymiaru sprawiedliwości, organami władzy i administracji, bankami, organami rentowymi”. W sprawie nr 73 sąd upoważnił kuratora do „reprezentowania osoby niepełnosprawnej we wszystkich dotyczących jej sprawach urzędowych”. Podobnie w sprawie nr 34, w której sąd opiekuńczy upoważnił kuratora do składania wniosków o przyznanie świadczeń socjalnych, w tym zasiłku pielęgnacyjnego, dodatku mieszkaniowego, oraz o ustalenie stopnia niepełnosprawności. W sprawie nr 44 sąd ustanowił kuratora, którego upoważnił do reprezentowania niepełnosprawnego w procesie przeciwko towarzystwu ubezpieczeń o waloryzację polisy posagowej. W sprawie nr 72 kurator został upoważniony do reprezentowania osoby niepełnosprawnej w postępowaniu spadkowym po zmarłym ojcu, a także do zawarcia umowy o dział spadku w formie aktu notarialnego. W sprawie nr 93 sentencja postanowienia brzmiała: „ustanowić dla osoby niepełnosprawnej XY kuratora w osobie AB do podpisywania imieniem osoby niepełnosprawnej pism prywatnych i urzędowych, potwierdzenia w jej imieniu odbioru korespondencji, informacji o osiągniętych corocznie dochodach (PIT), zgody na umieszczenie w zakładzie opiekuńczo-rehabilitacyjnym”.

W nielicznych sprawach zakres uprawnień kuratora został sprecyzowany w taki sposób, że obejmował jedynie pomoc dla osoby niepełnosprawnej w prowadzeniu określonych spraw. Wyrażano to np. w ten sposób: „upoważnić kuratora do udzielania pomocy XY w prowadzeniu wszelkich jego spraw osobistych, związanych z reprezentowaniem przed wszelkimi urzędami państwowymi oraz z zarządem jego majątkiem w tym do pobierania wszelkich należnych świadczeń” albo „ustanowić kuratora dla XY w celu udzielenia jej pomocy w prowadzeniu wszelkich jej spraw” (sprawy nr 75 i 77).

Biorąc pod uwagę sposób określania uprawnień i obowiązków kuratora w postanowieniu o ustanowieniu kurateli, należy wskazać, że w 83% przebadanych spraw kuratorzy zostali upoważnieni do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju w imieniu osób niepełnosprawnych oraz do ich reprezentowania w postępowaniach administracyjnych i sądowych. Jedynie w 14,5% spraw zakres uprawnień i obowiązków kuratora został określony zgodnie z art. 183 § 1 k.r.o. przez wskazanie, że jest on uprawniony jedynie do udzielania osobie niepełnosprawnej pomocy przy prowadzeniu wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju. W 2,5% przebadanych spraw sąd opiekuńczy w ogóle nie określił uprawnień i obowiązków kuratora.

Wykres 3

Zakres uprawnień i obowiązków kuratora według postanowień sądów opiekuńczych

3.8.6. Nadzór sądu opiekuńczego nad kuratelą

W 60% przebadanych spraw zobowiązano kuratorów do składania periodycznych sprawozdań z kurateli, a po uprawomocnieniu się postanowienia zarządzono wpisanie spraw do wykazu „Op”. W 40% spraw nie było prowadzone postępowanie wykonawcze obejmujące nadzór sądu opiekuńczego nad wykonywaniem przez kuratorów ich uprawnień i obowiązków. Jedynie w sprawach, w których kurator został ustanowiony do pomocy w prowadzeniu konkretnej sprawy, np. na wniosek prokuratora w celu wykonywania uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym, nie było podstaw do wdrożenia postępowania nadzorczego zgodnie z § 308 ust. 2 r.u.s.p. W pozostałych sprawach, w których upoważniono kuratora do prowadzenia wszelkich spraw osoby niepełnosprawnej albo spraw określonego rodzaju, sąd opiekuńczy miał obowiązek prowadzić postępowanie wykonawcze.

W postępowaniu wykonawczym sędzia rodzinny może zarządzić zebranie, w drodze wywiadu środowiskowego, wiadomości o sytuacji rodzinnej oraz o zachowaniu się podopiecznego po wydaniu orzeczenia (§ 259 r.u.s.p.). Ponadto sąd powinien okresowo wysłuchiwać osoby poddane opiece lub kurateli, chyba że ze względu na ich stan psychiczny lub umysłowy byłoby to oczywiście niecelowe. Sąd może połączyć wysłuchanie osoby poddanej opiece lub kurateli z odebraniem sprawozdania od opiekuna lub kuratora (§ 262 r.u.s.p.). W zdecydowanej większości postępowań wykonawczych, które były przedmiotem analizy, sądy opiekuńcze nie korzystały z tych instrumentów nadzoru.

Efektywność nadzoru sądu opiekuńczego nad wykonywaniem kurateli należy ocenić jako niską. W 62% spraw wpisanych do wykazu „Op” nadzór ograniczał się do zatwierdzania sprawozdań składanych przez kuratorów. Treść sprawozdań dotyczyła takich okoliczności jak miejsce zamieszkania podopiecznego, stan zdrowia, źródła jego dochodów, stałe wydatki, majątek ze wskazaniem osoby sprawującej

zarząd, ewentualne zagrożenia ze strony podopiecznego dla otoczenia. Sądy opiekuńcze nie reagowały na zaniedbania kuratorów w zakresie zarządu majątkiem osób niepełnosprawnych. Przykładem takiej sytuacji jest sprawa nr 1, w której kurator wynajął mieszkanie podopiecznego przebywającego w domu pomocy społecznej. Z jego sprawozdań wynikało, że najemcy nie płacą czynszu, nie są regulowane opłaty za korzystanie z lokalu należne spółdzielni mieszkaniowej, wzrasta też zadłużenie podopiecznego wobec domu pomocy społecznej.

W 32% przebadanych spraw sprawozdania nie były składane w terminach wyznaczonych przez sąd i nie podjęto żadnych środków nadzorczych w celu dyscyplinowania kuratorów do terminowego składania sprawozdań (sprawy nr 1, 8, 9, 11, 12, 13, 30, 31, 32, 33, 54, 75, 98).

W 38% spraw, w których prowadzono postępowanie wykonawcze, sąd opiekuńczy stosował instrumenty nadzoru w postaci wywiadów środowiskowych przeprowadzanych przez zawodowych bądź społecznych kuratorów sądowych w miejscu zamieszkania podopiecznych w celu ustalenia ich warunków mieszkaniowych, stanu zdrowia, sytuacji materialnej oraz wywiązywania się kuratorów ze swoich obowiązków.

3.8.7. Wnioski

Z danych statystycznych wynika, że w ciągu ostatnich 3 lat liczba spraw o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej systematycznie wzrasta i w latach 2012–2013 przekroczyła liczbę spraw, w których ustanowiono kuratorów dla osób ubezwłasnowolnionych częściowo. Świadczy to niewątpliwie o dużym zainteresowaniu ze strony osób niepełnosprawnych tą formą ochrony prawnej. Kuratela dla osoby niepełnosprawnej nie może jednak stanowić alternatywy dla ubezwłasnowolnienia całkowitego ze względu na odmienne cele, funkcje i przesłanki stosowania tych instytucji.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w grupie przebadanych spraw jedynie 23,8% wszczęto na wniosek osób niepełnosprawnych, a 24,7% – z urzędu przez sąd opiekuńczy. 44,7% spraw toczyło się na skutek wniosków złożonych przez osoby, którym nie przysługuje legitymacja czynna w sprawie o ustanowienie kuratora dla osoby niepełnosprawnej. Byli to krewni i sąsiedzi osób niepełnosprawnych, którzy wskazywali siebie jako kandydatów na kuratorów, a ponadto dyrektorzy zakładów opiekuńczo–lecniczych i szpitali, w których osoby niepełnosprawne przebywały. Postępowania były wszczynane przez te osoby w sytuacji, gdy niepełnosprawni nie byli w stanie samodzielnie podejmować decyzji, a ich faktyczni opiekunowie borykali się z problemami natury formalnej, np. odbiór renty, emerytury czy korespondencji poleconej, złożenie wniosku o przyznanie świadczeń z zakresu pomocy społecznej czy wniosku o przyjęcie do zakładu opiekuńczo–lecniczego. Tylko w 14,9% spraw, w których wnioski złożyły osoby nielegitymowane czynnie, zostały one oddalone z powodu braku legitymacji wnioskodawcy (sprawy nr 36, 70, 96, 103, 104, 107). W pozostałych sprawach sąd ustanowił kuratorów dla osób, które ze względu na stan zdrowia nie były w stanie kierować swoim postępowaniem, np. w stanie śpiączki mózgowej bez kontaktu ze światem zewnętrznym. Wydaje się zatem uprawniony wniosek, że kuratela dla osoby niepełnosprawnej traktowana

jest w praktyce jako alternatywa dla ubezwłasnowolnienia całkowitego ze względu na krócej trwające i mniej sformalizowane postępowanie, w którym nie ma obowiązku zasięgnięcia opinii biegłego co do stanu zdrowia niepełnosprawnego. Tej praktyki sądowej nie można jednak aprobować ze względu na brak odpowiednich gwarancji procesowych dla osoby niepełnosprawnej w postępowaniu o ustanowienie kuratora, w przeciwieństwie do postępowania o ubezwłasnowolnienie. Wśród nich należy wymienić obowiązek wysłuchania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie (art. 547 § 1 k.p.c.), w obecności biegłego psychologa i biegłego lekarza psychiatry lub neurologa, nałożony na wnioskodawcę obowiązek przedstawienia na wstępnym etapie postępowania świadectwa lekarskiego wydanego przez lekarza psychiatrę o stanie psychicznym tej osoby lub opinii psychologa o stopniu jej niepełnosprawności umysłowej (art. 552 § 1 k.p.c.), obowiązek zbadania osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, przez biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa oraz psychologa (art. 553 § 1 k.p.c.). Nie bez znaczenia jest również ukształtowanie kognicji sądu w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie poprzez nakaz działania z urzędu w zakresie gromadzenia materiału dowodowego odnośnie do sytuacji osobistej, zawodowej i majątkowej osoby, której dotyczy wnioski (art. 554¹ § 1 k.p.c.).

We wszystkich zbadanych sprawach, w których ustanowiono kuratorów dla osób niepełnosprawnych pozbawionych kontaktu ze światem zewnętrznym, sądy nie podejmowały próby zweryfikowania twierdzeń wnioskodawcy co do stanu zdrowia niepełnosprawnego choćby przez wysłuchanie tego ostatniego bądź poddanie go badaniom przeprowadzonym przez biegłego odpowiedniej specjalności. Taka praktyka sądowa stwarza szerokie możliwości dla obejścia przepisów o ubezwłasnowolnieniu i może w niektórych sytuacjach prowadzić do nieuzasadnionej ingerencji w autonomię jednostki.

Krytycznie należy ocenić również przyznawanie kuratorom niepełnosprawnych przez sądy opiekuńcze szerokiego zakresu uprawnień odnośnie do prowadzenia spraw podopiecznych. W 83% przebadanych spraw kuratorzy zostali upoważnieni do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju w imieniu osób niepełnosprawnych oraz do ich reprezentowania w postępowaniach administracyjnych i sądowych. W konsekwencji kuratorom osób niepełnosprawnych sądy opiekuńcze przyznały uprawnienie do reprezentowania podopiecznych i do zarządu ich majątkiem, tak jak ma to miejsce w przypadku kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (art. 181 k.r.o.). O ile w tym ostatnim przypadku jest to uzasadnione z uwagi na skutki ubezwłasnowolnienia częściowego w sferze zdolności do czynności prawnych ubezwłasnowolnionego, o tyle nie znajduje to usprawiedliwienia w przypadku kurateli dla osoby niepełnosprawnej. Skutkiem jej ustanowienia nie jest bowiem ograniczenie zdolności do czynności prawnych osoby niepełnosprawnej, natomiast rolą kuratora jest udzielanie pomocy tej osobie, współdziałanie z nią w prowadzeniu jej spraw, a nie wyręczanie jej w podejmowaniu decyzji. Jedynie w 14,5% spraw zakres uprawnień i obowiązków kuratora został określony zgodnie z art. 183 § 1 k.r.o. przez wskazanie, że jest on uprawniony jedynie do udzielania osobie niepełnosprawnej pomocy przy prowadzeniu wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju. Tak duży odsetek spraw, w których kurator został upoważniony do reprezentowania osoby niepełnosprawnej i do zarządu jej

majątkiem pokazuje, że w praktyce sądowej kuratela dla osoby niepełnosprawnej nie do końca odpowiada rozwiązaniu opartym na koncepcji wspieranego podejmowania decyzji (*supported decision-making*). Jednocześnie skłania do postawienia tezy o potrzebie modyfikacji istniejących rozwiązań prawnych w zakresie pieczy nad dorosłymi osobami niepełnosprawnymi przez stworzenie instytucji pośrednich pomiędzy kuratelą dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo a kuratelą dla osoby niepełnosprawnej, np. takich, w ramach których funkcjonowałaby reprezentacja równoległa kuratora w określonych rodzajach spraw przy jednoczesnym zachowaniu zdolności do czynności prawnych przez podopiecznego.

4. KURATELA DLA OSOBY UBEZWŁASNOWOLNIONEJ CZĘŚCIOWO

4.1. Skutki ubezwłasnowolnienia częściowego w sferze zdolności do czynności prawnych osoby ubezwłasnowolnionej

Analizę instytucji kurateli dla osoby ubezwłasnowolnionej należy rozpocząć od przedstawienia skutków ubezwłasnowolnienia częściowego w sferze zdolności do czynności prawnych ubezwłasnowolnionej. Trafne wydaje się przyjęcie założenia, że zakres praw i obowiązków kuratora musi być ściśle skorelowany z ograniczeniami, jakich osoba ta doznaje w obrocie prawnym. Należy podkreślić, że zgodnie z art. 16 § 1 k.c. kurator ma udzielać pomocy osobie ubezwłasnowolnionej częściowo w prowadzeniu jej spraw, ponieważ mimo istnienia przesłanki medycznej stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, którego skutkiem jest całkowita utrata zdolności do czynności prawnych.

Najważniejszym skutkiem ubezwłasnowolnienia częściowego jest utrata pełnej zdolności do czynności prawnych (art. 15 k.c.). W ramach ograniczonej zdolności do czynności prawnych ubezwłasnowolniony częściowo może dokonywać czynności prawnych, jednak w sposób ograniczony w porównaniu z osobą mającą zdolność pełną – według art. 17 k.c. do ważności czynności prawnej, przez którą zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego. Przepis ten odnosi się tylko do czynności prawnych rozporządzających lub zobowiązujących, a więc takich, których celem i bezpośrednim skutkiem jest przeniesienie, obciążenie albo zniesienie prawa majątkowego (rozporządzenie), a tym samym utrata lub umniejszenie jakiegoś konkretnego aktywu majątkowego, oraz do czynności, którymi osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązania, a więc powiększa swe pasywa⁶².

Zgoda przedstawiciela ustawowego ma charakter zgody osoby trzeciej w rozumieniu art. 63 k.c.⁶³ Stanowi jej własne oświadczenie, które nie staje się składnikiem czynności prawnej dokonanej przez osobę o ograniczonej zdolności do czynności prawnych. Skutki braku zgody przedstawiciela ustawowego w przypadku czynności prawnych, przez które osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, uzależnione są od charakteru czynności prawnej. W przypadku czynności jednostronnej powoduje to jej

⁶² H. Dąbrowski w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, J. Pietrzykowski (red.), Warszawa 1972, s. 84.

⁶³ H. Dąbrowski w: *Kodeks cywilny...*, s. 85.

nieważność (art. 19 k.c.). Jeżeli chodzi o umowy, to brak zgody przedstawiciela ustawowego (gdy taka zgoda jest wymagana – art. 17 k.c.) prowadzi do powstania sytuacji określanej w doktrynie mianem bezskuteczności zawieszony, a czynność prawna, o którą chodzi, nazywa się czynnością niezupełną lub kulejącą (*negotium claudicans*). Czynność ta nie jest nieważna w rozumieniu art. 58 § 1 k.c., bowiem jest dozwolona przez prawo. Jej ważność zależy od potwierdzenia przez przedstawiciela ustawowego (art. 18 § 1 k.c.) albo – po uzyskaniu pełnej zdolności do czynności prawnych – przez osobę, która tej czynności dokonała (art. 18 § 2 k.c.)⁶⁴. Odmienne należy ocenić sytuację, w której do dokonania czynności prawnej przez osobę o ograniczonej zdolności do czynności prawnych niezbędna jest zgoda sądu opiekuńczego. W przypadku osoby ubezwłasnowolnionej częściowo będą to czynności w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku ubezwłasnowolnionego (art. 156 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.). Zezwolenie udzielane przez sąd opiekuńczy nie jest zgodą osoby trzeciej w rozumieniu art. 63 k.c. Czynność prawna dokonana bez takiego zezwolenia jest bezwzględnie nieważna i nie może być konwalidowana⁶⁵.

Czynności nieobjęte hipotezą art. 17 k.c. mogą być dokonywane samodzielnie przez osobę, której przysługuje ograniczona zdolność do czynności prawnych. Wśród nich wymienia się czynności o charakterze osobistym, np. wyrażenie zgody na przysposobienie dziecka⁶⁶ lub na uznanie ojcostwa, zawarcie małżeństwa, złożenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków wadliwego oświadczenia woli, oraz te, których skutkiem nie jest zaciągnięcie zobowiązania lub rozporządzenie prawem, np. zawarcie umowy o dział spadku, w wyniku której ubezwłasnowolniony nabywa spadek bez obowiązku spłat lub dopłat na rzecz pozostałych spadkobierców. W przypadku czynności prawnych w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku ubezwłasnowolnionego niezbędna jest zgoda sądu opiekuńczego (art. 156 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.).

Ubezwłasnowolniony częściowo nie będzie mógł dokonać tych czynności prawnych, dla których przepisy kodeksu cywilnego wymagają pełnej zdolności do czynności prawnych, jak sporządzenie testamentu (art. 944 § 1 k.c.), przysposobienie dziecka (art. 114¹ § 1 k.r.o.).

Od zasady wyrażonej w art. 17 k.c. ustawodawca przewiduje liczne wyjątki. W zakresie umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego ograniczony w zdolności do czynności prawnych traktowany jest tak, jak gdyby miał pełną zdolność do czynności prawnych. Może więc – zawierając takie umowy – zaciągać zobowiązania lub rozporządzać prawem (art. 20 k.c.). Pełna zdolność do czynności prawnych przysługuje mu również w przypadku czynności prawnych dotyczących przedmiotów majątkowych, które zostały mu oddane do swobodnego użytku przez przedstawiciela ustawowego (art. 22 k.c.). Chodzi tu o rzeczy oddane osobie ograniczonej w zdolności do czynności prawnej z uprawnieniem do ich zbywania lub innego sposobu rozporządzania nimi. W przypadku małoletnich jest to np. kieszonkowe wypłacane przez rodziców na drobne

⁶⁴ Por. postanowienie SN z 15.12.1999 r. (I CKN 299/98), OSP 2000/12, poz. 186.

⁶⁵ Por. uchwała SN z 24.06.1961 r. (I CO 16/61), OSNCP 1963/9, poz. 187.

⁶⁶ Por. uchwała SN z 13.12.1994 r. (III CZP 159/94), OSNC 1995/3, poz. 53.

wydatki, lecz nie garderoba dziecka, rower, motocykl, gdyż te przedmioty oddane są dziecku do użytku, a nie do swobodnego użytku⁶⁷. Praktyczną konsekwencją przekazania określonych przedmiotów osobie o ograniczonej zdolności do czynności prawnych jest ich wyłączenie z masy majątkowej zarządzanej przez przedstawiciela ustawowego⁶⁸. Wyjątek stanowią jednak czynności prawne w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku ubezwłasnowolnionego częściowo, co do których wymagana jest zgoda sądu opiekuńczego (art. 22 zd. 2 k.c. i art. 156 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.).

Zgodnie z art. 22 § 3 k.p. osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku. Może również rozporządzać swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów postanowi inaczej (art. 21 k.c.). Jednak gdy stosunek pracy sprzeciwia się dobru tej osoby, przedstawiciel ustawy za zezwoleniem sądu opiekuńczego może stosunek pracy rozwiązać.

4.2. Kompetencje kuratora osoby ubezwłasnowolnionej częściowo

Według art. 181 § 1 k.r.o. kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo jest powołany do jej reprezentowania i do zarządu jej majątkiem tylko wtedy, gdy sąd opiekuńczy tak postanowi. Oznacza to, że możliwe jest dwojakie ukształtowanie kompetencji kuratora, a mianowicie upoważnienie go do reprezentowania podopiecznego i zarządu jego majątkiem albo nieprzyznanie mu takiego upoważnienia. W doktrynie przyjmuje się, że w związku z podstawową rolą kuratora ubezwłasnowolnionego częściowo, która wyraża się przede wszystkim w udzielaniu podopiecznemu pomocy w prowadzeniu jego spraw, podstawową kategorię stanowi kuratela o ograniczonym zakresie uprawnień kuratora w stosunku do osoby i majątku ubezwłasnowolnionego częściowo.

4.2.1. Kompetencje kuratora upoważnionego do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo

Kuratela, w ramach której kurator został upoważniony do reprezentowania i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo, ma charakter wyjątkowy⁶⁹. Może mieć miejsce ze względu na szczególne okoliczności danego przypadku, gdy stan zdrowia psychicznego ubezwłasnowolnionego częściowo każe przypuszczać, że on sam będzie miał trudności w prowadzeniu spraw nawet o mniejszym znaczeniu⁷⁰. Sytuacja prawna kuratora upoważnionego do reprezentowania ubezwłasnowolnionego i zarządu jego majątkiem jest bardzo zbliżona do sytuacji opiekuna, przy czym z zasady odpowiedniego stosowania do kurateli przepisów o opiece wynika,

⁶⁷ H. Dąbrowski w: *Kodeks cywilny...*, s. 88.

⁶⁸ M. Serwach w: *Kodeks cywilny...*, komentarz do art. 22.

⁶⁹ Por. A. Sylwestrzak, *Charakter prawny i kompetencje kuratora osoby ubezwłasnowolnionej częściowo*, „Przegląd Sądowy” 2011/5, s. 49; W. Dolecki w: *Kodeks rodzinny...*, komentarz do art. 181; J. Ignatowicz w: *Kodeks rodzinny...*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2012, komentarz do art. 181.

⁷⁰ J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski, J. Winiarz, *Kodeks rodzinny...*, Warszawa 1993, s. 720.

że kuratela ta przypomina bardziej opiekę nad ubezwłasnowolnionym całkowicie aniżeli nad małoletnim. W takim wypadku do kuratora należy piecza nad osobą ubezwłasnowolnionego częściowo, zarząd jego majątkiem oraz jego reprezentacja⁷¹. Podobnie jak opiekun jest on przedstawicielem ustawowym ubezwłasnowolnionego częściowo w rozumieniu art. 95 § 2 k.c., a więc uprawnionym do działania w imieniu reprezentowanego i z bezpośrednim skutkiem dla niego⁷². Nie ma zatem wątpliwości co do tego, że jako przedstawicielowi ustawowemu ubezwłasnowolnionego częściowo przysługuje mu uprawnienie do wyrażania zgody na czynności zobowiązujące i rozporządzające, o których stanowi art. 17 k.c. Czynności, które nie wymagają zgody przedstawiciela ustawowego, mogą być jednak dokonywane przez tego przedstawiciela na zasadach ogólnych⁷³. Zgoda sądu opiekuńczego jest niezbędna w przypadku ważniejszych czynności odnoszących się do osoby znajdującej się pod kuratelą lub jej majątku (art. 156 k.r.o. i art. 178 § 2 k.r.o.). Zgody takiej nie musi natomiast uzyskać sam ograniczony w zdolności do czynności prawnych, który dokonuje czynności, co do której ma pełną zdolność do czynności prawnych⁷⁴.

4.2.2. Kompetencje kuratora nieupoważnionego do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo

W nauce prawa sporny jest zakres kompetencji kuratora, który nie został upoważniony przez sąd opiekuńczy do reprezentowania i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo. Część przedstawicieli doktryny określa go jako doradcę ubezwłasnowolnionego częściowo⁷⁵. K. Korzan prezentuje pogląd, że taki kurator nie jest przedstawicielem ustawowym ubezwłasnowolnionego, a jedynie jego doradcą odpowiedzialnym przed sądem opiekuńczym, i nie przysługuje mu prawo wyrażania zgody na dokonanie przez niego czynności zobowiązujących i rozporządzających (art. 17 k.c.)⁷⁶. Zachowuje jednak uprawnienia w zakresie pieczy nad osobą ubezwłasnowolnionego częściowo, która polega na pomocy przybierającej postać czynności faktycznych dotyczących m.in. jego zdrowia, pracy czy organizacji spraw domowych⁷⁷.

W orzecznictwie SN rozważano uprawnienia kuratora nieupoważnionego przez sąd opiekuńczy do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego w zakresie wyrażania zgody na czynności, o których mowa w art. 17 k.c., oraz reprezentacji ubezwłasnowolnionego w postępowaniu cywilnym w sprawach, w których nie przysługuje mu zdolność procesowa (art. 65 § 2 k.p.c.).

W postanowieniu z 8.09.1970 r.⁷⁸ SN wyraził pogląd, że uprawnienia kuratora osoby częściowo ubezwłasnowolnionej do działania w procesie (art. 66 k.p.c.) odnoszą się do wszystkich spraw wynikłych z czynności, których osoba

⁷¹ J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski, J. Winiarz, *Kodeks rodzinny...*, Warszawa 1993, s. 720–721.

⁷² K. Korzan, *Zastępstwo strony przez kuratora w postępowaniu cywilnym*, „Nowe Prawo” 1964/5, s. 502 i 506.

⁷³ R. Zegadło, *Zarząd majątkiem dziecka*, „Monitor Prawniczy” 2005/18, s. 880.

⁷⁴ Tak też SN w uzasadnieniu uchwały z 30.04.1977 r. (III CZP 73/76), OSNC 1978/2, poz. 19.

⁷⁵ M. Grudziński w: *Kodeks rodzinny...*, s. 891.

⁷⁶ K. Korzan, *Zastępstwo...*, s. 506.

⁷⁷ Por. A. Sylwestrzak, *Charakter...*, s. 51–52.

⁷⁸ Postanowienie SN z 8.09.1970 r. (II CZ 115/70), OSNC 1971/6, poz. 104.

ta nie może dokonać samodzielnie, choćby postanowienie sądu opiekuńczego nie zawierało upoważnienia kuratora do reprezentowania osoby częściowo ubezwłasnowolnionej (art. 181 k.r.o.). W uzasadnieniu wyjaśniono, że brak upoważnienia kuratora do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo nie wyłącza jego uprawnień z art. 17 k.c., a więc do wyrażania zgody w charakterze przedstawiciela ustawowego na czynności zobowiązujące i rozporządzające. Uprawnienie do reprezentacji ubezwłasnowolnionego w postępowaniu cywilnym SN wywiódł z art. 66 k.p.c., zgodnie z którym osoba niemająca zdolności procesowej może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego. Przepis ten dotyczy nie tylko osób niemających w ogóle zdolności do czynności prawnych, ale odnosi się także do sytuacji, gdy chodzi o sprawy wynikające z czynności, których określona osoba nie może dokonać samodzielnie, a więc także do ubezwłasnowolnionego częściowo.

Przedstawione stanowisko SN odnośnie do uprawnienia kuratora nieupoważnionego przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 181 § 1 k.r.o. do reprezentacji ubezwłasnowolnionego w postępowaniu cywilnym spotkało się z krytyką w doktrynie⁷⁹. Zaaprobowano natomiast koncepcję, że art. 181 k.r.o. nie ogranicza uprawnień kuratora wynikających z art. 17–22 k.c.⁸⁰

H. Mądrzak i W. Siedlecki zarzucili, że nie ma podstaw do przyjęcia, iż art. 66 k.p.c. stanowi źródło umocowania kuratora do występowania w charakterze przedstawiciela ustawowego ubezwłasnowolnionego częściowo w postępowaniu cywilnym, jeżeli nie został on do tego upoważniony przez sąd opiekuńczy. Przeciwnie stanowisko prowadziłyby do derogacji art. 181 k.r.o. przez przepis ustawy procesowej (art. 66 k.p.c.). Ponadto wprowadzone przez art. 181 k.r.o. zróżnicowanie uprawnień opiekuna i kuratora ubezwłasnowolnionego częściowo w zakresie reprezentacji straciłoby jakiegokolwiek znaczenie praktyczne⁸¹. Niemniej jednak H. Mądrzak w głosie do postanowienia SN z 8.09.1970 r. dostrzegł trudne do przyjęcia konsekwencje stanowiska, że kurator nieupoważniony do reprezentacji i zarządu majątkiem nie jest umocowany do reprezentowania podopiecznego i, nie będąc jego przedstawicielem ustawowym, nie może skutecznie wyrażać zgody na dokonanie czynności prawnych, o których stanowi art. 17 k.c. W konsekwencji zaproponował wąskie ujęcie przedstawicielstwa ustawowego na gruncie art. 17–22 k.c., odmienne od definicji z art. 96 k.c., zgodnie z którą jest ono rozumiane jako umocowanie do działania w cudzym imieniu i z bezpośrednim skutkiem na rzecz reprezentowanego. Według koncepcji glosatora kurator, któremu sąd opiekuńczy nie przyznał upoważnienia do reprezentowania i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo, jest przedstawicielem ustawowym o ograniczonych kompetencjach, umocowanym jedynie do wyrażania zgody na dokonanie czynności,

⁷⁹ Por. K. Korzan, glosa do postanowienia SN z 8.09.1970 r. (II CZ 115/70), „Państwo i Prawo” 1972/11, s. 161; J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski, J. Winiarz, *Kodeks rodzinny...*, Warszawa 1993, s. 722; H. Mądrzak, Glosa do postanowienia SN z 8.09.1970 r. (II CZ 115/70), „Nowe Prawo” 1973/5, s. 792; W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (Prawo procesowe cywilne)*, „Państwo i Prawo” 1972/2, s. 99; M. Lisiewski w: B. Dobrzański, M. Lisiewski, Z. Resich, W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 1975, t. 1, s. 158; M. Sychowicz w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, K. Piasecki (red.), Warszawa 1996, s. 268 i 272; H. Haak, *Opieka...*, s. 298–299.

⁸⁰ H. Mądrzak, Glosa..., s. 792; krytycznie jednak H. Haak, *Opieka...*, s. 298–299.

⁸¹ H. Mądrzak, Glosa..., s. 792; W. Siedlecki, *Przegląd...*, s. 99.

o których mowa w art. 17 k.c.⁸² H. Mądrzak nie podzielił natomiast stanowiska SN, że kurator nieupoważniony przez sąd opiekuńczy do reprezentacji ubezwłasnowolnionego częściowo, może reprezentować go w postępowaniu cywilnym, a źródłem jego umocowania jest art. 66 k.p.c. Taki pogląd wyraził również K. Korzan⁸³ w głosie do tego samego postanowienia SN. Wyjaśnił, że przedstawicielstwo należy do kategorii pojęć prawa materialnego, które określa, kto ma być przedstawicielem danej osoby i wyznacza kryterium zakresu uprawnień tego przedstawiciela. Przepisy procesowe jedynie wspominają o tym przedstawicielstwie i chodzi tu o reprezentację w ujęciu materialnoprawnym przy czynnościach prawnych, ponieważ prawu procesowemu nie jest znana instytucja przedstawicielstwa o innym charakterze. Nie określa ono wypadków, w których ustanawia się przedstawiciela ustawowego ani zakresu jego uprawnień⁸⁴. W konsekwencji nieupoważnienie kuratora przez sąd opiekuńczy do reprezentowania ubezwłasnowolnionego częściowo powoduje, że nie może on działać za podopiecznego w procesie cywilnym w sprawach wynikających z czynności prawnych, o których mowa w art. 17 k.c. Glosator nie podzielił poglądu, że art. 17 k.c. dotyczy także zgody na czynności procesowe, ponieważ art. 66 k.p.c. wymaga, aby przedstawiciel ustawowy osoby, której nie przysługuje zdolność do czynności procesowych, podejmował w jej imieniu czynności procesowe, a nie jedynie wyrażał na nie zgodę⁸⁵.

W postanowieniu z 30.09.1977 r.⁸⁶ SN podtrzymał pogląd wyrażony w orzeczeniu z 8.09.1970 r., na poparcie którego w uzasadnieniu przedstawił dodatkowe argumenty. Podkreślił, że przepis art. 181 § 1 k.r.o. stanowiący, iż sąd opiekuńczy może upoważnić kuratora do reprezentowania osoby częściowo ubezwłasnowolnionej i do zarządzania jej majątkiem, oznacza tylko możliwość rozszerzenia uprawnień kuratora poza ramy przedstawicielstwa wynikającego z innych przepisów prawa, nie może zaś być interpretowany w tym sensie, że kurator, któremu sąd opiekuńczy nie przyznał uprawnień przewidzianych w art. 181 § 1 k.r.o., nie może być przedstawicielem osoby częściowo ubezwłasnowolnionej nawet w zakresie, który wynika z przepisów prawa cywilnego materialnego i formalnego. Zajęcie przeciwnego stanowiska oznaczałoby, że z jednej strony ubezwłasnowolniony częściowo nie mógłby samodzielnie zaciągać zobowiązań ani rozporządzać swoim prawem, z drugiej zaś strony nie byłoby osoby, która mogłaby na te czynności wyrazić zgodę. Każdorazowe ubieganie się przed sądem opiekuńczym o umocowanie kuratora do wyrażenia takiej zgody, niezależnie od trudności natury faktycznej, nie znalazłoby wyraźnego oparcia w przepisach prawa. Odnosnie do uprawnień kuratora w zakresie reprezentacji podopiecznego w postępowaniu cywilnym SN stanął na stanowisku, że w wypadku ubezwłasnowolnienia częściowego istnieje w prawie luka polegająca na tym, iż chociaż w pewnych sytuacjach osoba ubezwłasnowolniona częściowo powinna być reprezentowana przez swego przedstawiciela ustawowego, to osoby tego przedstawiciela brak. Należy przyjąć, że jest nim kurator ustanowiony zgodnie z art. 16 § 2 k.c. i że nie jest mu potrzebne szczególne upoważnienie sądu opiekuńczego.

⁸² H. Mądrzak, *Glosa...*, s. 793–794.

⁸³ K. Korzan, *Glosa...*, s. 166.

⁸⁴ K. Korzan, *Glosa...*, s. 165; K. Korzan, *Zastępstwo...*, s. 502.

⁸⁵ K. Korzan, *Glosa...*, s. 166.

⁸⁶ Postanowienie SN z 30.09.1977 r. (III CRN 132/77), OSNC 1978/11, poz. 204.

W glosie do tego orzeczenia P. Ochałek⁸⁷, aprobując stanowisko SN, przytoczył argumenty wskazujące na to, że kodeks cywilny posługuje się w art. 17 pojęciem przedstawicielstwa ustawowego w oderwaniu od art. 95 § 2 k.c. Wyjaśnił, że pod pojęciem przedstawiciela ustawowego w rozumieniu art. 17–22 k.c. należy rozumieć osobę, która z mocy ustawy lub orzeczenia sądu opiekuńczego sprawuje starania nad osobą niemającą pełnej zdolności do czynności prawnych. Kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, niemający uprawnień do reprezentowania tejże osoby, nie jest przedstawicielem ustawowym w znaczeniu nadawanym temu pojęciu w art. 95 § 2 k.c.

4.3. Kuratela dla ubezwłasnowolnionego częściowo a system wspieranego podejmowania decyzji

Zmiany w podejściu do sytuacji osób niepełnosprawnych psychicznie i intelektualnie zapoczątkowane w latach 70. XX w. doprowadziły do przewartościowania standardów międzynarodowych w dziedzinie ochrony praw osób niepełnosprawnych⁸⁸. Jednym ze źródeł nowych standardów w tej dziedzinie jest rekomendacja nr R(99)4, w której jako podstawową zasadę związaną z ochroną osób niepełnosprawnych wskazano poszanowanie godności każdego człowieka. Poszanowanie godności i autonomii osób niepełnosprawnych oraz uznanie ich prawa do samostanowienia dało asumpt do krytycznej oceny rozwiązań opartych na pozbawieniu osób z niepełnosprawnościami zdolności do czynności prawnych i ustanawianiu dla nich substytutu, który działa „zamiast” osoby niepełnosprawnej⁸⁹. Z tego względu postuluje się zarówno na forum międzynarodowym, jak i w dyskusjach na temat ustawodawstwa krajowego w dziedzinie ochrony praw osób niepełnosprawnych odejście od instytucji realizujących model zastępczego podejmowania decyzji (*substituted decision-making*), czyli tzw. substytucyjnego modelu opieki, na rzecz modelu asystencyjnego, czyli koncepcji wspieranego podejmowania decyzji (*supported decision-making*)⁹⁰. Rozwiązania prawne powinny być jak najbardziej zindywidualizowane i dostosowane do potrzeb jednostki z niepełnosprawnością – jej kompetencji osobistych (zdolności do samodzielnego podejmowania decyzji i komunikacji własnych wyborów) oraz sytuacji życiowej – z możliwością elastycznego kształtowania przez sąd uprawnień osoby wspierającej w zakresie niezbędnym do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania osoby niepełnosprawnej⁹¹.

Wykładnia przepisów regulujących kompetencje kuratora osoby niepełnosprawnej wymaga innego spojrzenia w związku z nowymi standardami w dziedzinie ochrony praw osób niepełnosprawnych intelektualnie i psychospołecznie oraz postulowanym w doktrynie modelem opieki opartym na systemie wspieranego podejmowania decyzji.

W doktrynie wskazuje się na szerszy zakres autonomii osób ubezwłasnowolnionych częściowo w porównaniu do małoletnich. Wprawdzie obu tym kategoriom

⁸⁷ P. Ochałek, Glosa do postanowienia SN z 30.09.1977 r. (III CRN 132/77), „Nowe Prawo” 1981/3, s. 166–167.
⁸⁸ Szerzej na ten temat M. Domański, *Ubezwłasnowolnienie...*, s. 6–8.

⁸⁹ Por. I. Kleniewska, M. Szeroczyńska, *Założenia uregulowania w polskim prawie instytucji asystenta prawnego osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub psychospołeczną*, w: *Jeśli nie ubezwłasnowolnienie, to co? Prawne formy...* s. s. 118–119; L. Kociucki, *Zdolność...*, s. 249 i n.

⁹⁰ Por. M. Domański, *Ubezwłasnowolnienie...*, s. 7, i cytowana tam literatura.

⁹¹ I. Kleniewska, M. Szeroczyńska, *Założenia...*, s. 113.

osób fizycznych przysługuje ograniczona zdolność do czynności prawnych, to jednak ubezwłasnowolniony częściowo jest człowiekiem dorosłym, ponadto z reguły stan jego zdrowia psychicznego nie wyłącza zdolności kierowania swym postępowaniem, a jedynie potrzeby pomocy w prowadzeniu jego spraw⁹². Większa samodzielność ubezwłasnowolnionego częściowo w porównaniu z sytuacją prawną małoletniego wynika z tego, że ten ostatni podlega władzy rodzicielskiej, a jeżeli żaden z rodziców nie może jej wykonywać, ustanawia się dla niego opiekę. Rodzice i opiekunowie są przedstawicielami ustawowymi małoletnich z pełną gamą uprawnień w zakresie pieczy, reprezentacji w ujęciu materialnoprawnym (art. 95 § 2 k.c.), procesowym (art. 66 k.p.c.) i co do zarządu ich majątkiem. Sytuacja osoby ubezwłasnowolnionej częściowo może być ukształtowana dwojako – przedstawicielem ustawowym w osobie kuratora, którego sąd opiekuńczy upoważnił do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego (art. 181 § 1 k.r.o.), albo bez przedstawiciela ustawowego, jeżeli sąd opiekuńczy nie udzielił kuratorowi takiego upoważnienia. Należy jednak postawić pytanie, czy celowe jest rozszerzanie w drodze wykładni uprawnień kuratora niebędącego przedstawicielem ustawowym ubezwłasnowolnionego częściowo do reprezentacji w postępowaniach sądowych w sprawach, w których podopiecznemu nie przysługuje zdolność do czynności procesowych ani do wyrażania zgody na czynności prawne, o których mowa w art. 17 k.c. Konsekwencją takiego poglądu jest w zasadzie zniwelowanie różnic w zakresie uprawnień między kuratorem upoważnionym do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo oraz do tego nieupoważnionym na podstawie art. 181 § 1 k.r.o. Za odstępniem od wykładni przyjętej przez SN w omówionych w tym opracowaniu orzeczeniach przemawiają jednak pewne argumenty.

Po pierwsze, nie można pominąć poważnych zarzutów natury dogmatycznej, które zostały zgłoszone w piśmiennictwie, m.in. takich jak konieczność konstruowania swoistej definicji przedstawicielstwa ustawowego na potrzeby wyposażenia kuratora w uprawnienie do wyrażania zgody na czynności, o których mowa w art. 17 k.c., czy też wywodzenie z art. 66 k.p.c. źródła umocowania kuratora do reprezentacji ubezwłasnowolnionego w postępowaniu cywilnym.

Po drugie, eliminuje się w ten sposób uprawnienie sądu opiekuńczego do elastycznego kształtowania uprawnień kuratora w zależności od kompetencji osobistych i sytuacji życiowej ubezwłasnowolnionego, skoro każdy kurator bez względu na zakres udzielonego przez sąd opiekuńczy upoważnienia może reprezentować podopiecznego w procesie i wyrażać zgodę na czynności, o których mowa w art. 17 k.c. Trzeba mieć na względzie, że nie zawsze zachodzi potrzeba reprezentacji przez przedstawiciela ustawowego w postępowaniach sądowych, w których ubezwłasnowolnionemu nie przysługuje zdolność do czynności procesowych. Nie zawsze będzie on też miał w perspektywie dokonywanie czynności prawnych zobowiązujących albo rozporządzających, co do których wymagana jest zgoda przedstawiciela ustawowego. Zawsze jednak, jeżeli zajdzie taka potrzeba, ubezwłasnowolniony częściowo może wystąpić z wnioskiem o udzielenie kuratorowi upoważnienia do reprezentacji i zarządu majątkiem. Sąd opiekuńczy może udzielić upoważnienia o charakterze ogólnym, które będzie stanowiło źródło

⁹² J. Ignatowicz w: J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski, J. Winiarz, *Kodeks rodzinny...*, s. 720.

umocowania do reprezentacji we wszystkich sprawach podopiecznego i zarządu jego majątkiem. Za właściwsze należałoby jednak uznać ograniczenie tego upoważnienia do konkretnej sprawy, w której ubezwłasnowolniony częściowo nie może działać samodzielnie ze względu na ograniczoną zdolność do czynności prawnych albo ograniczoną zdolność procesową. Takie rozwiązanie niewątpliwie zwiększa kontrolę sądu opiekuńczego nad wykonywaniem przez kuratora jego obowiązków w zakresie reprezentacji i zarządu majątkiem podopiecznego. Udzielenie ogólnego upoważnienia na przyszłość, powodujące zrównanie pozycji kuratora z pozycją opiekuna małoletniego, powinno mieć charakter wyjątkowy, w szczególności gdy stan zdrowia psychicznego ubezwłasnowolnionego częściowo każe przypuszczać, że on sam będzie miał trudności w prowadzeniu spraw nawet o mniejszym znaczeniu. Powyższe argumenty przemawiają za krytyczną oceną wykładni rozszerzającej kompetencje kuratora nieupoważnionego przez sąd opiekuńczy do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo.

4.4. Odpłatność kurateli

Zasada odpłatności kurateli znalazła wyraz w art. 179 § 1 k.r.o., według którego organ państwowy, który ustanowił kuratelę, przyznaje kuratorowi stosowne wynagrodzenie za sprawowanie kurateli. Jest ono finansowane z dochodów lub majątku osoby, dla której kurator został ustanowiony, a jeżeli osoba ta nie ma odpowiednich dochodów lub majątku, wynagrodzenie pokrywa ten, kto żądał ustanowienia kuratora. Wynagrodzenie ma być stosowne, a więc uwzględniające nakład pracy kuratora, stopień skomplikowania spraw, które prowadził, oraz wielkość majątku osoby poddanej kurateli. Jeżeli nakład pracy kuratora jest nieznaczny, a sprawowanie kurateli czyni zadość zasadom współzycia społecznego, wynagrodzenia nie przyznaje się (art. 179 § 2 k.r.o.). W wyroku z 29.12.2006 r.⁹³ Sąd Apelacyjny w Poznaniu przyjął, że przyznanie kuratorowi wynagrodzenia jest uprawnieniem sądu. Sąd może zatem odmówić przyznania kuratorowi wynagrodzenia, jeżeli wykonywał on swoje obowiązki niewłaściwie, ponieważ nie prowadził dokumentacji rachunkowej wpływów i wydatków, nie sporządził inwentarza początkowego, nie składał corocznych sprawozdań i rachunków z zarządu majątkiem. Pogląd ten należy zaaprobować. Nienależyte wykonywanie obowiązków kuratora może stanowić uzasadnioną podstawę odmowy przyznania wynagrodzenia.

W doktrynie prezentowany jest pogląd, że w sytuacji gdy kuratora ustanowiono z urzędu, a osoba poddana kurateli nie dysponuje majątkiem, nie istnieją podstawy do obciążania Skarbu Państwa kosztami kurateli⁹⁴. Z kolei w uzasadnieniu postanowienia z 5.10.2005 r.⁹⁵ SN przyjął, że zasada odpłatności kurateli nie jest bezwarunkowa i doznaje ograniczeń. Wynagrodzenia nie otrzyma kurator ustanowiony dla osoby, która nie dysponuje żadnym majątkiem, a w przypadku gdy ustanowienie kuratora nastąpiło na żądanie – jeżeli na wypłatę wynagrodzenia nie pozwala stan majątkowy żądającego. W konkluzji stwierdził, że przyznanie wynagrodzenia

⁹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 29.12.2006 r. (I ACa 931/06), LEX nr 331021.

⁹⁴ Por S. Kalus w: H. Ciepła, B. Czech, T. Domińczyk, S. Kalus, K. Piasecki, M. Sychowicz, *Kodeks rodzinny...*, s. 929.

⁹⁵ Postanowienie SN z 5.10.2005 r. (II CZ 84/05), LEX nr 187028.

pozostawione zatem zostało ocenie sądu z uwzględnieniem możliwości płatniczych osoby, na rzecz której ustanowienie kuratora nastąpiło, oraz efektywności kurateli.

W związku ze zmianą art. 162 k.r.o.⁹⁶ i wprowadzeniem w § 3 tego przepisu możliwości finansowania wynagrodzenia opiekuna ze środków publicznych, jeżeli osoba poddana kurateli nie dysponuje dochodami ani majątkiem, z których mogłoby ono zostać sfinansowane, należy odpowiedzieć na pytanie, czy przepis ten mógłby znaleźć zastosowanie do wynagrodzenia kuratora na podstawie art. 178 § 2 k.r.o. Na tak postanowione pytanie należy udzielić odpowiedzi przeczącej z następujących powodów.

Przed wszystkim, odpowiednie stosowanie do kurateli przepisów o opiece dotyczy tylko kwestii nieregulowanych w przepisach poświęconych kurateli. Tymczasem zasada odpłatności kurateli i źródeł finansowania wynagrodzenia kuratora została wskazana w art. 179 § 1 k.r.o. i należy przyjąć, że przepis ten w sposób wyczerpujący reguluje tę kwestię. W konsekwencji nie ma podstaw do odpowiedniego stosowania przepisów o opiece na podstawie art. 178 § 2 k.r.o. Ponadto zgodnie z art. 36 pkt 1 lit. h ustawy o pomocy społecznej⁹⁷ świadczeniem z pomocy społecznej jest wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd. Nie wymieniono natomiast wynagrodzenia kuratora jako świadczenia z pomocy społecznej, co w powiązaniu z art. 179 k.r.o. pozwala sądzić, że intencją ustawodawcy nie było finansowanie kosztów kurateli ze środków publicznych.

W uchwale z 28.03.2014 r.⁹⁸ SN zajął jednak odmienne stanowisko w kwestii źródeł finansowania wynagrodzenia kuratora dla ubezwłasnowolnionego częściowo. Przyjął, że w razie braku podstaw do pokrycia wynagrodzenia kuratora osoby częściowo ubezwłasnowolnionej stosownie do art. 179 § 1 k.r.o. wynagrodzenie to jest pokrywane ze środków publicznych na podstawie przepisów o pomocy społecznej (art. 162 § 3 w zw. z art. 178 § 2 k.r.o. i art. 53a u.p.s.).

W postanowieniu o przyznaniu opiekunowi wynagrodzenia sąd upoważnia opiekuna do pobrania wynagrodzenia z dochodów lub majątku osoby pozostającej pod opieką bądź ustala, że wynagrodzenie ma być wypłacone ze środków publicznych (art. 597 § 2 k.p.c.). Przepis ten, na podstawie art. 605 k.p.c., znajduje odpowiednie zastosowanie do wynagrodzenia kuratora, ponieważ w przepisach regulujących

⁹⁶ Ustawą z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 220, poz. 1431), która weszła w życie 13.06.2009 r., zmieniono art. 162 k.r.o., według którego opieka była sprawowana co do zasady nieodpłatnie. Jedynym wyjątkiem była sytuacja, w której z opieką związany był zarząd majątkiem wymagający znacznego nakładu pracy – wówczas sąd opiekuńczy mógł na żądanie opiekuna (kuratora) przyznać mu stosowne wynagrodzenie okresowe albo wynagrodzenie jednorazowe w dniu ustania opieki lub zwolnienia go od niej (art. 162 § 2 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym przed 13.06.2009 r.). Zasada nieodpłatności opieki była krytykowana w piśmiennictwie. Zarzucano, że osobiste starania o osobę podopiecznego i piecza nad nim wymagają często znacznego poświęcenia własnego czasu kosztem pracy zarobkowej lub odpoczynku – tak np. K. Gromek, *Kodeks...*, komentarz do art. 162). Z tego względu ustawodawca w znowelizowanym art. 162 k.r.o. jako zasadę wprowadził odpłatność opieki. Na żądanie opiekuna sąd opiekuńczy przyznaje mu za sprawowanie opieki (kurateli) stosowne wynagrodzenie okresowe albo wynagrodzenie jednorazowe w dniu ustania opieki lub zwolnienia go od niej (art. 162 § 1 k.r.o.). Stosownie do art. 162 § 2 k.r.o. wynagrodzenia nie przyznaje się, jeżeli nakład pracy opiekuna jest nieznaczny lub gdy sprawowanie opieki jest związane z pełnieniem funkcji rodziny zastępczej albo czyni zadość zasadom współżycia społecznego. Jeśli chodzi o źródła finansowania wynagrodzenia opiekuna, to w pierwszej kolejności wydatki z tego tytułu pokrywane są z dochodów i majątku osoby, dla której opieka została ustanowiona, a jeżeli osoba ta nie ma odpowiednich dochodów lub majątku, wynagrodzenie jest pokrywane ze środków publicznych na podstawie przepisów o pomocy społecznej (art. 162 § 3 k.r.o.).

⁹⁷ Ustawa z 12.03.2004 r. o pomocy społecznej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 182 ze zm.), dalej jako u.p.s.

⁹⁸ Uchwała SN z 28.03.2014 r. (III CZP 6/14), Biul. SNIC 2014/4, s. 6.

postępowanie w sprawach kurateli nie unormowano procesowych aspektów przyznania kuratorowi wynagrodzenia. Nie można jednak z tego wywodzić możliwości finansowania kosztów kurateli ze środków publicznych, ponieważ art. 597 § 2 k.p.c. wskazuje jedynie elementy treści postanowienia sądu w przedmiocie przyznania opiekunowi wynagrodzenia, nie określa natomiast źródła finansowania kosztów opieki i tym samym kurateli, co wyczerpująco regulują art. 162 § 3 k.r.o. w przypadku opieki i art. 179 § 1 k.r.o. w przypadku kurateli.

W orzecznictwie SN sporny jest charakter postanowienia o przyznaniu opiekunowi (kuratorowi) wynagrodzenia. W postanowieniu z 5.10.2005 r.⁹⁹ przyjęto, że nie jest to postanowienie co do istoty spraw, od którego przysługuje apelacja. W uchwale z 8.05.1975 r.¹⁰⁰ SN zajął stanowisko, że na postanowienie sądu w przedmiocie przyznania opiekunowi wynagrodzenia przysługuje zażalenie. W uzasadnieniu wyjaśnił, że jest to orzeczenie rozstrzygające zagadnienie incydentalne, które nie dotyczy istoty tej sprawy. Gdy zaś kodeks postępowania cywilnego przewiduje, że postanowienia takie podlegają zaskarżeniu, oznacza to, iż przysługuje na nie zażalenie. Jest bowiem jedynie kwestią techniki legislacyjnej, czy ustawodawca posłużył się *expressis verbis* nazwą „zażalenie”, czy też, nie określając nazwy środka odwoławczego, środek taki dopuści, tak jak to uczynił w art. 597 k.p.c. Wybór każdej z tych metod jest równoznaczny ze wskazaniem zażalenia jako właściwego rodzaju środka odwoławczego w rozumieniu art. 518 zd. 2 k.p.c. Należy wyjaśnić, że art. 597 k.p.c. w brzmieniu pierwotnym stanowił, że postanowienie o przyznaniu opiekunowi wynagrodzenia staje się wykonalne po uprawomocnieniu się. Z tego przepisu SN wywiódł, że przysługuje na nie zażalenie. Stosownie jednak do art. 518 zd. 2 k.p.c. na postanowienia sądu I instancji w postępowaniu nieprocesowym zażalenie przysługuje w wypadkach wskazanych w ustawie.

Wykładnia przedstawiona w uzasadnieniu uchwały z 8.05.1975 r. nie jest przekonująca. Została również podważona w uzasadnieniu uchwały SN z 18.03.2011 r.¹⁰¹ Wyrażono w niej pogląd, że od postanowienia sądu I instancji w przedmiocie przyznania wynagrodzenia zarządcy (art. 939 § 1 w zw. z art. 615 k.p.c.) przysługuje apelacja wyjaśniając, że jest to postanowienie co do istoty sprawy. W uzasadnieniu SN odniósł się do uchwały z 8.05.1975 r., podkreślając, że niezależnie od różnic między wynagrodzeniem należnym zarządcy nieruchomości a wynagrodzeniem przysługującym opiekunowi uchwała ta zapadła przed zmianą art. 162 k.r.o. na mocy powoływanej już wyżej nowelizacji z 2008 r., w wyniku której przekształceniu uległa nie tylko konstrukcja uprawnienia do wynagrodzenia przysługującego opiekunowi za sprawowanie opieki, ale także jego funkcja publiczna. SN stwierdził, że współcześnie, po zmianach ustrojowych w latach 90. XX w., trudno bronić tezy, że wynagrodzenie za wykonaną pracę, a zwłaszcza orzekanie o jego przysługiwaniu i wysokości, stanowi kwestię formalną, wpadkową. Nie bez znaczenia jest również fakt, że po wydaniu omawianej uchwały zmieniła się aksjologia formująca poglądy na istotę i znaczenie środków odwoławczych. Pogląd ten zasługuje na aprobatę. W związku z niewskazaniem w art. 597 k.p.c. zażalenia jako środka odwoławczego

⁹⁹ Por. postanowienie SN z 5.10.2005 r. (II CZ 84/05), LEX nr 187028.

¹⁰⁰ Uchwała SN z 8.05.1975 r. (III CZP 26/75), OSNCP 1976/2, poz. 31.

¹⁰¹ Uchwała SN z 18.03.2011 r. (III CZP 140/10), OSNC 2011/11, poz. 123.

na postanowienie w przedmiocie przyznania opiekunowi i analogicznie kuratorowi wynagrodzenia należy przyjąć, że znajduje zastosowanie zasada ogólna wyrażona w art. 518 k.p.c., iż od postanowienia co do istoty sprawy przysługuje apelacja. Takie stanowisko zaaprobował też SN we wspomnianej uchwale z 28.03.2014 r., przyjmując, że postanowienie w przedmiocie wynagrodzenia kuratora osoby częściowo ubezwłasnowolnionej jest postanowieniem co do istoty sprawy, od którego przysługuje apelacja (art. 518 k.p.c.).

4.5. Postępowanie w przedmiocie ustanowienia kurateli

Sprawy o ustanowienie kuratora dla osób ubezwłasnowolnionych częściowo należą do spraw opiekuńczych, dla których właściwy jest sąd rejonowy będący sądem opiekuńczym w rozumieniu art. 568 k.p.c. Rozpoznawane są w trybie postępowania nieprocesowego (art. 600–605 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Według art. 558 § 1 k.p.c. sąd, który orzekł ubezwłasnowolnienie, zarządza z urzędu przesłanie sądowi opiekuńczemu odpisu prawomocnego postanowienia. Artykuł 16 § 2 k.c. wprowadza prawny obowiązek ustanowienia kurateli dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, dlatego sąd opiekuńczy na skutek tego zawiadomienia wszczyna postępowanie z urzędu. Uczestnikiem tego postępowania jest osoba, dla której kurator ma być ustanowiony. Zgodnie z art. 573 § 1 k.p.c. osoba pozostająca pod władzą rodzicielską, opieką albo kuratelą ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym jej osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych. W piśmiennictwie jako uczestnika wskazuje się również kandydata na kuratora, ponieważ jest on zainteresowanym w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c.¹⁰²

W sprawie o ustanowienie kuratora wyznaczenie rozprawy zależy od uznania sądu (art. 514 § 1 k.p.c.). Możliwe jest również wysłuchanie uczestników postępowania na posiedzeniu, mimo niewyznaczenia rozprawy bądź odebranie od nich oświadczeń na piśmie (art. 514 § 1 zd. 2 k.p.c.). Orzeczenie o ustanowieniu kuratora przybiera postać postanowienia, w którym poza rozstrzygnięciem o ustanowieniu kurateli obejmującym dane osobowe kuratora i podopiecznego należy określić zakres kompetencji kuratora. Ponadto jeżeli kuratela nie została ustanowiona w celu załatwienia konkretnej sprawy, należy zobowiązać kuratora do składania sprawozdań z kurateli w określonych terminach.

Od postanowienia w przedmiocie ustanowienia kuratora przysługuje apelacja (art. 518 k.p.c.). Od postanowienia sądu II instancji w sprawie z zakresu kurateli skarga kasacyjna nie przysługuje (art. 519¹ § 2 k.p.c.).

Skutkiem orzeczenia o ustanowieniu kurateli jest powstanie stosunku kurateli pomiędzy ubezwłasnowolnionym a jego kuratorem¹⁰³. Stosunek kurateli ustaje na podstawie orzeczenia sądu opiekuńczego o zwolnieniu kuratora z kurateli (art. 169 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.) na wniosek kuratora z ważnych powodów (art. 169 § 1 k.r.o.) lub jeżeli jest on niezdolny do sprawowania kurateli albo dopuszcza się czynów lub zaniedbań, które naruszają dobro podopiecznego (art. 169 § 1 i § 2 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.). Ponadto kuratela ustaje z mocy

¹⁰² Tak H. Haak, *Opieka...*, s. 366.

¹⁰³ H. Haak, *Opieka...*, s. 296.

prawa w przypadku odzyskania przez ubezwłasnowolnionego pełnej zdolności do czynności prawnych na skutek uchylecia ubezwłasnowolnienia częściowego (art. 170 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o.).

4.6. Nadzór sądu opiekuńczego nad kuratelą

W każdej sprawie, w której ustanowiono kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo powinno zostać wdrożone postępowanie wykonawcze. Zgodnie z § 308 ust. 1 z.o.z.d.s. w sprawach osób poddanych kurateli prowadzi się wykaz „Op”. W postępowaniu wykonawczym sędzia rodzinny może, w drodze wywiadu środowiskowego, zarządzić zebranie wiadomości o sytuacji rodzinnej oraz o zachowaniu się podopiecznego po wydaniu orzeczenia (§ 259 r.u.s.p.). Ponadto sąd powinien okresowo wysłuchiwać osoby poddane opiece lub kurateli, chyba że ze względu na ich stan psychiczny lub umysłowy byłoby to oczywiście niecelowe. Sąd może połączyć wysłuchanie osoby poddanej opiece lub kurateli z odebraniem sprawozdania od opiekuna lub kuratora (§ 262 r.u.s.p.).

Według art. 605 k.p.c. w zakresie nieunormowanym w przepisach dotyczących postępowania w sprawie kurateli stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu w sprawach z zakresu opieki. Formą nadzoru nad sprawowaniem opieki jest składanie sądowi opiekuńczemu sprawozdań dotyczących osoby pozostającej pod opieką oraz zarządu jej majątkiem. Według art. 595 k.p.c. opiekun składa sądowi opiekuńczemu ustnie lub na piśmie sprawozdanie dotyczące osoby pozostającej pod opieką. Sprawozdanie z zarządu jej majątkiem składa na piśmie, chyba że sąd zezwoli mu na złożenie sprawozdania do protokołu. Obowiązkiem składania sprawozdań powinien być również obciążony kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo.

Sąd opiekuńczy został wyposażony w instrumenty nadzorcze na wypadek niewywiązywania się kuratora ze swoich obowiązków. Według art. 598 § 2 k.p.c. w zw. z art. 605 k.p.c. sąd opiekuńczy może wymierzyć grzywnę opiekunowi, który nie wykonuje zarządzeń sądu opiekuńczego.

4.7. WYNIKI BADANIA PRAKTYKI SĄDOWEJ

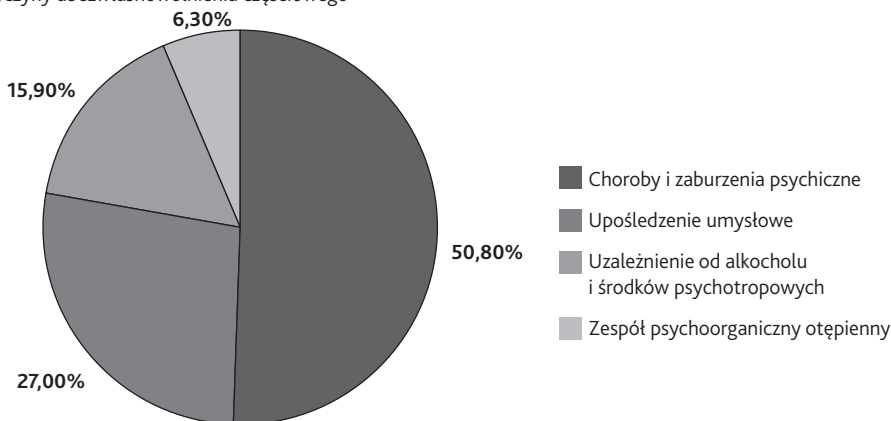
Na potrzeby opracowania przebadano 65 spraw o ustanowienie kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (symbol 231) rozstrzygniętych prawomocnie w 2008 r. z 22 losowo wybranych sądów rejonowych w: Lubinie, Poznaniu–Nowym Mieście i Wildze w Poznaniu, Kluczborku, dla Warszawy Pragi–Południe w Warszawie, Głogowie, Łomży, Trzciance, Piasecznie, Jarocinie, Szczytnie, Częstochowie, Tarnowskich Górach, Dzierżoniowie, Włocławku, Ostrołęce, Siemianowicach Śląskich, Stargardzie Szczecińskim, Szubinie, Żninie, Koziencach, Wągrowcu, Szydłowcu, oraz 49 spraw o zmianę kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (symbol 231z) zakończonych prawomocnie w tym samym roku z 24 losowo wybranych sądów rejonowych w: Ostrołęce, Kluczborku, Żywcu, Jarosławiu, Dzierżoniowie, Zgorzelcu, Białymstoku, Legnicy, Pile, Puławach, Częstochowie, Wągrowcu, Trzciance, Gryficach, Siedlcach, Aleksandrowie Kujawskim, Zduńskiej Woli, Ełku, Zabrzu, Białogardzie, Jeleniej Górze, Gdyni, Krośnie Odrzańskim, Rzeszowie, Starachowicach.

4.7.1. Przyczyny ubezwłasnowolnienia częściowego

W 50,8% przebadanych spraw powodem ubezwłasnowolnienia częściowego podanym w postanowieniu o ubezwłasnowolnieniu były choroby psychiczne i inne zaburzenia psychiczne (schizofrenia paranoidalna, schizofrenia rezydualna, psychoza maniakalno-depresyjna, choroba afektywna dwubiegunowa), w 27% spraw – upośledzenie umysłowe określane jako lekkie lub umiarkowane, a w 15,9% spraw – uzależnienie od alkoholu i środków psychoaktywnych (alkoholizm, halucynowa alkoholowa, uzależnienie mieszane od leków przeciwbólowych i benzodiazepin, zespół zależności alkoholowej z psychodegradacją, padaczka alkoholowa). Jedyne w 6,3% przebadanych spraw powodem ubezwłasnowolnienia częściowego był zespół psychoorganiczny otępienny u osób w podeszłym wieku.

Wykres 4

Przyczyny ubezwłasnowolnienia częściowego

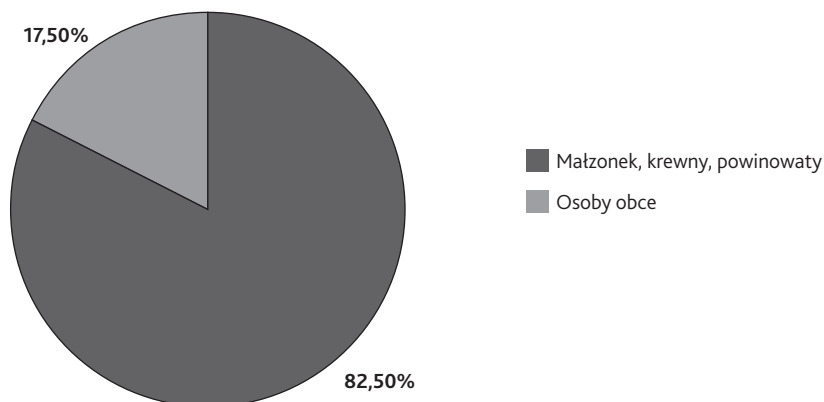
4.7.2. Kandydat na kuratora

W 82,5% poddanych analizie spraw funkcję kuratora powierzano małżonkowi i innym członkom rodziny ubezwłasnowolnionego. W pozostałych sprawach kuratorami były osoby obce, w zdecydowanej większości pracownicy placówek opiekuńczych, w których przebywali ubezwłasnowolnieni częściowo. Wybór kandydata na kuratora był przeprowadzany w ten sposób, że sąd zwracał się do wnioskodawcy ze sprawy o ubezwłasnowolnienie z zapytaniem, czy wyraża zgodę na powierzenie obowiązków kuratora osoby niepełnosprawnej, albo zlecał wywiad środowiskowy kuratorowi zawodowemu w celu wyłonienia kandydata na kuratora spośród członków rodziny ubezwłasnowolnionego. Wyłonienie i weryfikacja kwalifikacji kandydata na kuratora w drodze wywiadu środowiskowego kuratora sądowego miała miejsce w 78% przebadanych spraw. W wypadku uzyskania zgody kandydata albo wskazania go przez kuratora był on przesłuchiwany na rozprawie w charakterze uczestnika postępowania. W ramach przesłuchania sąd ustalał, czy utrzymuje kontakt z osobą ubezwłasnowolnioną i jest zorientowany w jej sytuacji życiowej. Kandydaci na kuratorów byli

pytani również o karalność, korzystanie z praw publicznych, władzy rodzicielskiej, zdolność do czynności prawnych. W sprawach nr 16 i 46 kuratorami ustanowiono osoby, które oświadczyły, że były karane za przestępstwa przeciwko mieniu.

Wykres 5

Kurator

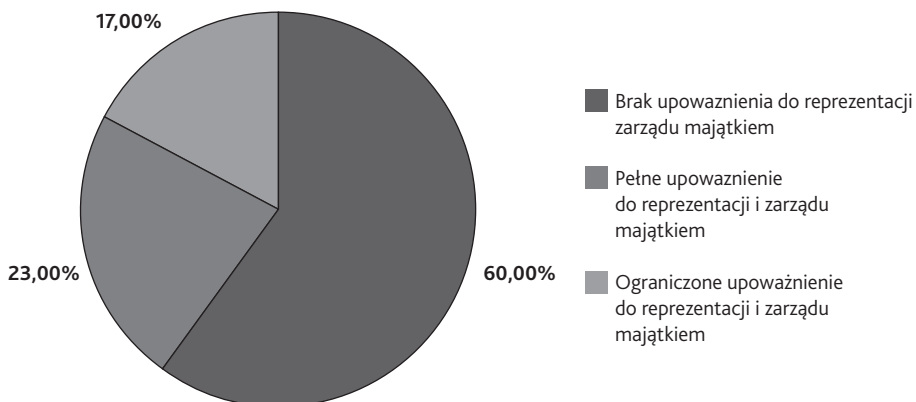

4.7.3. Upoważnienie kuratora do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo

W 60% analizowanych spraw sąd opiekuńczy w ogóle nie udzielił kuratorowi upoważnienia do reprezentowania podopiecznego i zarządu jego majątkiem. W 40% spraw upoważnienie takie zostało udzielone, z czego w 23% spraw miało charakter pełny, tzn. obejmowało reprezentację ubezwłasnowolnionego częściowo we wszystkich sprawach i zarząd jego majątkiem. W 17% spraw upoważnienie miało charakter częściowy.

Wykres 7

Zakres upoważnienia udzielonego kuratorowi do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo

W sprawach nr 10, 48, 54, 66 kurator został upoważniony jedynie do reprezentowania ubezwłasnowolnionego bez wskazania rodzaju spraw, co należy interpretować jako umocowanie do reprezentacji we wszystkich sprawach z udziałem podopiecznego, tj. przy czynnościach prawnych, w postępowaniach sądowych i administracyjnych. W sprawie nr 1 sąd ustanowił kuratora w celu „dysponowania 50% renty ubezwłasnowolnionej, reprezentowania jej przed organami Spółdzielni Mieszkaniowej (...) w sprawie o przywrócenie członkostwa oraz w sprawie spółdzielczego prawa do lokalu przy ul. (...), podejmowania decyzji odnośnie do leczenia, zabiegów i operacji”. Z kolei takiego rodzaju upoważnienie oznacza umocowanie do zarządu majątkiem podopiecznego w ograniczonym zakresie (dysponowanie połową świadczenia rentowego) oraz upoważnienie do reprezentacji w enumeratywnie wymienionych sprawach. W sprawie nr 22 kurator został umocowany do reprezentowania częściowo ubezwłasnowolnionego oraz do pobierania i dysponowania należnymi mu świadczeniami z ubezpieczenia społecznego. Motywem takiej decyzji sądu było ustalenie na podstawie zeznań kandydata na kuratora w charakterze uczestnika postępowania, że uzależniony od alkoholu mężczyzna wszystkie środki przeznaczał na zakup alkoholu, nie płacił czynszu za najem lokalu, w którym mieszkał, i nie interesował się rodziną. W sprawie nr 45, w której ustanowiono kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo z powodu uzależnienia od alkoholu, na wniosek kandydata na kuratora sąd upoważnił go do pobierania i dysponowania świadczeniami z ubezpieczenia społecznego należnymi podopiecznemu. Podobne motywy zadecydowały o upoważnieniu kuratora do reprezentacji i zarządu majątkiem w sprawach nr 53 i 57, które również dotyczyły ubezwłasnowolnionych częściowo z powodu uzależnienia od alkoholu. W sprawie nr 49 kandydat na kuratora sygnalizował nieracjonalne wydawanie pieniędzy przez kobietę ubezwłasnowolnioną z powodu zaburzeń psychicznych. W rezultacie sąd upoważnił go do reprezentowania ubezwłasnowolnionej i zarządu jej majątkiem.

Reasumując wnioski z tej części badań, należy stwierdzić, że stosunkowo duży procent spraw (40%) stanowiły te, w których kurator został upoważniony do reprezentowania ubezwłasnowolnionego i zarządu jego majątkiem w sposób pełny lub ograniczony do reprezentacji w enumeratywnie wymienionych sprawach lub do zarządzania określonymi składnikami majątku podopiecznego. Udzielenie upoważnienia następowało prawie zawsze na wniosek kandydata na kuratora umotywowany nieracjonalnym gospodarowaniem środkami finansowymi przez ubezwłasnowolnionego albo perspektywą prowadzenia spraw sądowych w celu ochrony jego interesów. Z aprobatą należy odnieść się do praktyki udzielania kuratorom przez sądy opiekuńcze upoważnienia w ograniczonym zakresie do reprezentacji i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo. Pozwala to na zachowanie przez osobę pozostającą pod kuratelą większej autonomii w obrocie prawnym w zakresie czynności, do dokonania których nie jest wymagana zgoda przedstawiciela ustawowego, oraz w sferze zarządu własnym majątkiem.

4.7.4. Udział ubezwłasnowolnionego częściowo w postępowaniu i jego wpływ na wybór osoby kuratora

Postępowanie o ustanowienie kuratora dla ubezwłasnowolnionego częściowo jest wszczynane z urzędu na skutek zawiadomienia sądu opiekuńczego

o ubezwłasnowolnieniu częściowym danej osoby, co odbywa się poprzez przesłanie odpisu postanowienia o ubezwłasnowolnieniu (art. 558 § 1 k.p.c.). Ubezwłasnowolniony częściowo jest uczestnikiem tego postępowania i przysługuje mu zdolność do czynności procesowych zgodnie z art. 573 § 1 k.p.c. Stosownie do § 218 r.u.s.p. o wszczęciu przez sąd opiekuńczy postępowania z urzędu zawiadamia się uczestników postępowania, określając jego rodzaj, oraz poucza o możliwości zgłaszania wniosków dowodowych. Ubezwłasnowolnionemu jako uczestnikowi postępowania należy doręczać odpisy orzeczeń i pism procesowych oraz zawiadomienia o terminach posiedzeń jawnych.

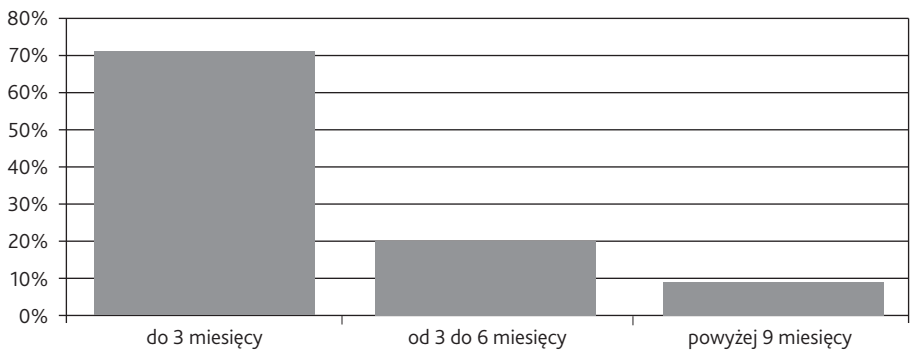
W 40% przebadanych spraw ubezwłasnowolniony częściowo nie został zawiadomiony o wszczęciu postępowania z urzędu przez sąd opiekuńczy i nie był zawiadamiany o terminach rozpraw. W konsekwencji nie miał wpływu na wybór osoby kuratora. W 60% spraw ubezwłasnowolniony brał udział w postępowaniu w charakterze uczestnika, został zawiadomiony o jego wszczęciu oraz doręczano mu zawiadomienia i wezwania na posiedzenia jawne. W tej grupie spraw aktywny udział w postępowaniu brało 63% ubezwłasnowolnionych, którzy byli jego uczestnikami. Wyrazili oni zgodę na ustanowienie kuratorem konkretnej osoby na rozprawie albo wobec kuratora sądowego przeprowadzającego wywiad środowiskowy.

4.7.5. Czas trwania postępowania o ustanowienie kurateli

W 71% przebadanych spraw postępowanie trwało do 3 miesięcy od momentu zawiadomienia o ubezwłasnowolnieniu częściowym do momentu wydania przez sąd opiekuńczy nieprawomocnego postanowienia o ustanowieniu kuratora. W 20% spraw postępowanie trwało w przedziale od 3 do 6 miesięcy, a w 9% spraw – powyżej 9 miesięcy.

Wykres 7

Czas trwania postępowania

Zasadniczą przyczyną przewlekłości postępowań w tej ostatniej grupie spraw były trudności w znalezieniu kandydata na kuratora. Miały one miejsce w sytuacjach, w których członkowie rodzin osób ubezwłasnowolnionych częściowo odmawiali pełnienia funkcji kuratorów ze względu na swój stan zdrowia, obowiązki zawodowe, opiekę nad małoletnimi dziećmi albo z powodu konfliktów z ubezwłasnowolnionymi. W takich przypadkach sądy zwracały się do gminnych ośrodków

pomocy społecznej o wskazanie pracownika socjalnego, który byłby gotów podjąć się pełnienia funkcji kuratora. W zdecydowanej większości przypadków informowano, że żaden z nich nie wyraził zgody na przyjęcie obowiązków kuratora. Wówczas sąd zwracał się bezpośrednio do wójta (burmistrza, prezydenta miasta), informując o treści art. 149 § 3 k.r.o., stosowanego odpowiednio w postępowaniu o ustanowienie kurateli na podstawie art. 178 § 2 k.r.o. Zgodnie z tymi przepisami w razie braku kandydatów na kuratora spośród krewnych i innych osób bliskich sąd opiekuńczy zwraca się o wskazanie kandydata do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej.

W sprawie nr 24 rozpoznawanej przez Sąd Rejonowy w Piasecznie pracownik socjalny – kandydat z listy Prezydenta m. st. Warszawy – nie wyraził zgody na ustanowienie go kuratorem ze względu na dużą liczbę podopiecznych. Kolejny kandydat na kuratora z tej listy również nie wyraził zgody. Następnie sąd zwrócił się do dyrektora domu pomocy społecznej, w którym przebywał ubezwłasnowolniony częściowo, o wskazanie kandydata na kuratora spośród pracowników tej placówki. Niestety, żaden z nich nie zgodził się na powierzenie funkcji kuratora. Wskazano natomiast siostrę ubezwłasnowolnionego, która wyraziła zgodę. Postępowanie w tej sprawie trwało 24 miesiące.

4.7.6. Nadzór sądu opiekuńczego nad kuratelą

Wszystkie przebadane sprawy były objęte nadzorem sądu opiekuńczego nad wykonywaniem przez kuratorów swoich uprawnień i obowiązków względem podopiecznych. Kuratorzy składali raz albo dwa razy w roku sprawozdania, w których podawali dane dotyczące miejsca zamieszkania ubezwłasnowolnionego częściowo, stanu jego zdrowia, źródeł dochodu, majątku i osoby sprawującej zarząd. W 50% spraw sąd zlecał okresowe wywiady kontrolne kuratorowi sądowemu.

Przeanalizowany materiał badawczy skłania do postawienia tezy, że ograniczenie przez sąd opiekuńczy środków nadzoru do kontroli okresowych sprawozdań kuratora jest niewystarczające. Przykładem niedostatecznego nadzoru nad kuratelą jest sprawa nr 55, w której sąd opiekuńczy, ustanawiając kuratorem pracownika domu pomocy społecznej, w którym przebywał ubezwłasnowolniony częściowo mężczyzna, zobowiązał go do składania co pół roku sprawozdań z kurateli. Treść tych sprawozdań nie budziła żadnych wątpliwości co do należytego wywiązywania się przez kuratora z jego obowiązków. Dopiero kiedy dyrekcja placówki poinformowała sąd opiekuńczy o rozwiązaniu stosunku pracy z osobą będącą kuratorem ubezwłasnowolnionego, okazało się, że podopieczny za zgodą kuratora zaciągał kredyty na zakup sprzętu AGD dla kuratora, który obiecywał mu, że będzie mógł zamieszkać w jego domu. Kurator nie wywiązał się ze swojej obietnicy, a kredyty spłacał ubezwłasnowolniony. To rażący przykład wykorzystania łatwowierności ubezwłasnowolnionego i jednocześnie niedostatecznego nadzoru sądu opiekuńczego nad wykonywaniem kurateli.

W analizowanych sprawach jedynie w dwóch przypadkach ubezwłasnowolniony został wezwany na posiedzenie wykonawcze w celu przesłuchania. Sporadycznie wzywany był kurator w celu złożenia ustnego sprawozdania. Niektóre sądy zwracały się do gminnych ośrodków pomocy społecznej o opinię środowiskową

co do kuratora, jego relacji z podopiecznym. Jedynie w trzech sprawach spośród 66 przebadanych sprawozdania nie były składane w określonych przez sąd opiekuńczy terminach. W dwóch sprawach kuratorzy zostali ukarani grzywną z powodu nieskładania sprawozdań. Rażąco przykładem nienależytego wykonywania przez kuratora swoich obowiązków jest sprawa nr 7, w której kurator przez 5 lat nie złożył ani jednego sprawozdania, mimo wymierzanych mu wielokrotnie grzywien, z których żadna nie została skierowana do egzekucji w ciągu 5 lat.

4.7.7. Przyczyny zmiany kuratora

Spośród 49 spraw o zmianę kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo największy odsetek stanowiły te, w których jako powód zmiany dotychczasowego kuratora wskazywano ważne powody osobiste po stronie kuratora uniemożliwiające mu sprawowanie pieczy nad ubezwłasnowolnionym (ok. 80% spraw). Należały do nich: zmiana miejsca zamieszkania, zmiana miejsca pracy w przypadku, gdy obowiązki kuratora powierzono pracownikowi placówki opiekuńczej, w której przebywał ubezwłasnowolniony, pogorszenie stanu zdrowia, ciąża, śmierć dotychczasowego kuratora. W większości przypadków postępowanie inicjował kurator, podając przyczyny swojej rezygnacji. Jedynie w dwóch sprawach wniosek złożył sam ubezwłasnowolniony, zarzucając brak zainteresowania jego osobą ze strony kuratora i nienależyte wywiązywanie się z obowiązków. Konflikt osobisty pomiędzy kuratorem a ubezwłasnowolnionym częściowo bądź jego rodziną był przyczyną zmiany kuratora w 4 sprawach spośród badanych.

Podobnie jak w sprawach o ustanowienie kurateli, sąd opiekuńczy weryfikował kwalifikacje kandydata na kuratora wywiadem środowiskowym zlecanym kuratorowi sądowemu. W dwóch sprawach wniosek o zmianę kuratora został oddalony (sprawy nr 13 i 36). W żadnej z nich nie sporządzono pisemnego uzasadnienia postanowienia. Jedynie z przebiegu postępowania można wnioskować, że powodem takiej decyzji sądu był brak kandydata na kuratora.

W ok. 10% spraw spośród wszystkich przebadanych (tj. 115) sprawozdania kuratorów wskazywały, że ze względu na chorobę ubezwłasnowolnionego częściowo nie radzą sobie ze sprawowaniem nad nim pieczy. W sprawach nr 33 i 49 (symbol 231) kuratorzy zostali pobici przez swoich podopiecznych. W pozostałych (nr 10, 18, 22, 29, 36 – symbol 231 i 17, 19, 21, 36, 40 – symbol 231z) skarżyli się na agresywne zachowanie osób poddanych kurateli. Przykładowo w sprawie nr 36 postępowanie wszczęto na wniosek będącej kuratorem córki ubezwłasnowolnionej częściowo kobiety. Domagała się zwolnienia jej z funkcji kuratora z powodu wyczerpania, złego stanu psychicznego i uzależnienia matki od alkoholu oraz jej złego wpływu na małoletnie dziecko kuratora. Nikt z rodziny ubezwłasnowolnionej nie wyraził zgody na objęcie funkcji kuratora. Sąd opiekuńczy zwrócił się do miejscowego ośrodka pomocy społecznej o wskazanie kandydata na kuratora spośród pracowników socjalnych. Niestety, żaden z nich nie wyraził zgody. Sąd oddalił wniosek o zmianę kuratora. W sprawie nr 43 sąd opiekuńczy pouczył kandydata na kuratora – pracownika zakładu opiekuńczo–lecniczego, w którym przebywał mężczyzna ubezwłasnowolniony częściowo z powodu schizofrenii paranoidalnej – że w przypadku ustanowienia kuratora z urzędu nie ma podstaw normatywnych

do obciążenia Skarbu Państwa kosztami wynagrodzenia kuratora. Osoba ta wycofała swoją zgodę na powierzenie jej funkcji kuratora ubezwłasnowolnionego częściowo.

Niepokojące jest również zjawisko udzielania kredytów osobom ubezwłasnowolnionym częściowo przez banki i instytucje parabankowe. W sprawie nr 44 o zmianę kuratora sąd opiekuńczy ustalił, że ubezwłasnowolniony utrzymujący się z renty w kwocie 949 zł kupił telefon za 2000 zł, zaciągając na ten cel kredyt. W sprawie nr 3 (symbol 231z) ubezwłasnowolniony bez zgody kuratora zaciągnął pożyczki w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych na kwotę 18.505 zł. Pieniądze przekazał wnukowi, a sam spłacał pożyczki, żyjąc w niedostatku. W sprawie nr 42 (symbol 231z) bank bez zgody kuratora udzielił ubezwłasnowolnionej kobiecie pożyczki w kwocie 3 tys. zł na zakup pościeli.

Na podstawie analizowanego materiału badawczego można stwierdzić, że osoby ubezwłasnowolnione częściowo w zdecydowanej większości przypadków funkcjonują samodzielnie w swoim środowisku, nie wymagają całodobowej opieki i nadzoru. Są nadmiernie ufne i z tego powodu wykorzystywane nawet przez najbliższych. Sankcja bezskuteczności czynności prawnej dokonanej bez zgody kuratora (art. 18 k.c.) czy nawet nieważność tej czynności, jeżeli konieczna była zgoda sądu opiekuńczego na jej dokonanie, nie uchyla po stronie ubezwłasnowolnionego obowiązku zwrotu świadczenia, które otrzymał w wyniku nieważnej czynności prawnej (art. 410 § 2 k.c.). W sprawie nr 3 sąd opiekuńczy zwrócił się do prokuratury o wniesienie sprzeciwu od nakazu zapłaty w sprawie z powództwa spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej oraz skargi na orzeczenie referendarza sądowego w sprawie nadania klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu oraz wniósł o wszczęcie postępowania przygotowawczego w sprawie wyłudzenia kredytu, a ponadto z urzędu wszczął postępowanie o zmianę kuratora. Opisane przykłady wskazują na niedostateczną ochronę osób ograniczonych w zdolności do czynności prawnych w ramach istniejących rozwiązań prawnych.

4.7.8. Wnioski

W praktyce sądowej przeważa model kurateli, w ramach którego kurator nie został upoważniony przez sąd opiekuńczy do reprezentowania i zarządu majątkiem podopiecznego. Stosunkowo duży procent spraw (40%) stanowiły te, w których kurator został upoważniony do reprezentowania ubezwłasnowolnionego i zarządu jego majątkiem w sposób pełny lub ograniczony do reprezentacji w enumeratywnie wymienionych sprawach lub do zarządzania określonymi składnikami majątku podopiecznego. Udzielenie upoważnienia następowało prawie zawsze na wniosek kandydata na kuratora umotywowany nieracjonalnym gospodarowaniem przez ubezwłasnowolnionego środkami finansowymi albo perspektywą prowadzenia spraw sądowych z udziałem podopiecznego w celu ochrony jego interesów. Z aprobatą należy odnieść się do praktyki udzielania przez sądy opiekuńcze upoważnienia do reprezentacji w ograniczonym zakresie i zarządu majątkiem ubezwłasnowolnionego częściowo. Pozwala to na zachowanie przez osobę pozostającą pod kuratelą większej autonomii w obrocie prawnym w zakresie tych czynności, do dokonania których nie jest wymagana zgoda przedstawiciela ustawowego oraz w sferze zarządu własnym majątkiem.

Krytycznie należy natomiast odnieść się do praktyki niektórych sądów opiekuńczych, które nie zawiadamiają ubezwłasnowolnionych o wszczęciu z urzędu postępowania o ustanowienie kuratora ani o terminach rozpraw. Odsetek spraw, w których taka praktyka była stosowana, jest stosunkowo duży (40%). Należy podkreślić, że ubezwłasnowolniony częściowo ma pełną zdolność procesową w postępowaniach dotyczących jego osoby (art. 573 § 1 k.p.c.). Pozbawienie go prawa do udziału w postępowaniu w przedmiocie ustanowienia albo zmiany kuratora jest równoznaczne z pozbawieniem go wpływu na wybór osoby kuratora.

Czas trwania postępowania o ustanowienie kuratora dla ubezwłasnowolnionego częściowo w realiach funkcjonowania polskich sądów należy uznać za zadowalający. W zdecydowanej większości spraw postępowanie zakończyło się przed upływem 3 miesięcy. Przyczyną przewlekłości postępowania w sprawach o ustanowienie bądź zmianę kuratora są trudności w znalezieniu kandydata na kuratora, jeżeli żaden z krewnych ubezwłasnowolnionego nie wyraził zgody na pełnienie tej funkcji. Miejskie lub gminne ośrodki pomocy społecznej, do których sąd opiekuńczy ma obowiązek się zwrócić na podstawie art. 149 § 3 k.r.o. w zw. z art. 178 § 2 k.r.o. z reguły nie wskazują kandydata na kuratora usprawiedliwiając to tym, że żaden z pracowników socjalnych nie wyraził zgody na przyjęcie tej funkcji. W związku z powyższym należy przypuszczać, że przyjęcie przez SN w powoływanej już uchwale z 28.03.2014 r. możliwości finansowania wynagrodzenia kuratora ze środków publicznych zwiększy zainteresowanie tą funkcją chociażby ze strony pracowników socjalnych, a tym samym przyczyni się do poprawy sprawności postępowania w sprawach opiekuńczych.

Przeanalizowany materiał badawczy skłania do postawienia tezy, że ograniczenie przez sąd opiekuńczy środków nadzoru do kontroli okresowych sprawozdań kuratora jest niewystarczające. Za prawidłową należy uznać praktykę zlecenia kontrolnych wywiadów środowiskowych kuratorowi zawodowemu, wzywania ubezwłasnowolnionego i kuratora na posiedzenie w celu wysłuchania albo zasięgnięcia opinii od instytucji opieki społecznej lub dyrekcji placówek opiekuńczych, w których przebywają osoby ubezwłasnowolnione. Niepokojący jest jednak fakt udzielania kredytów osobom ubezwłasnowolnionym częściowo przez banki i instytucje parabankowe, często bez zgody kuratorów. Opisane w opracowaniu przykłady wskazują na potrzebę poszukiwania nowych rozwiązań prawnych gwarantujących większą ochronę osobom ograniczonym w zdolności do czynności prawnych.

Lista spraw wykorzystanych na potrzeby opracowania

Symbol 209u

1. Sąd Rejonowy dla Krakowa–Podgórze – III RNs 1131/11/P
2. Sąd Rejonowy dla Krakowa–Podgórze – III RNs 2302/11/P
3. Sąd Rejonowy w Giżycku – III RNs 43/11
4. Sąd Rejonowy w Giżycku – III RNs 79/11
5. Sąd Rejonowy w Giżycku – III RNs 21/11
6. Sąd Rejonowy w Giżycku – III Rns 25/11
7. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 317/10
8. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 73/11
9. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 100/11

10. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 23/11
11. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 72/11
12. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 74/11
13. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 140/11
14. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 141/11
15. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim – III RNs 169/11
16. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 1671/11
17. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 132/11
18. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 131/11
19. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 105/11
20. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 104/11
21. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 103/11
22. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 80/11
23. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 46/11
24. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 45/11
25. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 277/10
26. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 281/10
27. Sąd Rejonowy w Garwolinie – III RNs 62/11
28. Sąd Rejonowy w Garwolinie – III RNs 100/11
29. Sąd Rejonowy w Sandomierzu – III RNs 114/11
30. Sąd Rejonowy w Olecku – III RNs 54/11
31. Sąd Rejonowy w Olecku – III RNs 96/11
32. Sąd Rejonowy w Olecku – III RNs 90/11
33. Sąd Rejonowy w Olecku – III RNs 55/11
34. Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich – III RNs 22/11
35. Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich – III RNs 82/11
36. Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich – III RNs 105/11
37. Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich – III RNs 123/11
38. Sąd Rejonowy w Grodzisku Mazowieckim – III RNs 50/11
39. Sąd Rejonowy w Mielcu – III RNs 309/11
40. Sąd Rejonowy w Mielcu – III RNs 118/12
41. Sąd Rejonowy w Mielcu – III RNs 225/11
42. Sąd Rejonowy w Mielcu – III RNs 120/11
43. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 71/11
44. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 83/11
45. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 64/11
46. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 112/11
47. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 159/11
48. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 206/11
49. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 199/11
50. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 213/11
51. Sąd Rejonowy w Świeciu – III RNs 173/11
52. Sąd Rejonowy w Tucholi – III RNs 157/11
53. Sąd Rejonowy w Tucholi – III RNs 93/11
54. Sąd Rejonowy w Tucholi – III RNs 78/11
55. Sąd Rejonowy w Tucholi – III RNs 113/11

56. Sąd Rejonowy w Tucholi – III RNs 89/11
57. Sąd Rejonowy w Tucholi – III RNs 76/11
58. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 10/11
59. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 62/11
60. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 87/11
61. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 168/11
62. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 170/11
63. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 171/11
64. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 172/11
65. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 180/11
66. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 4/11
67. Sąd Rejonowy w Lubartowie – III RNs 137/11
68. Sąd Rejonowy w Kraśniku – III RNs 194/11
69. Sąd Rejonowy w Opolu Lubelskim – III RNs 172/11
70. Sąd Rejonowy w Opolu Lubelskim – III RNs 157/11
71. Sąd Rejonowy w Opolu Lubelskim – III RNs 156/11
72. Sąd Rejonowy w Opolu Lubelskim – III RNs 154/11
73. Sąd Rejonowy w Opolu Lubelskim – III RNs 19/11
74. Sąd Rejonowy w Opolu Lubelskim – III RNs 167/11
75. Sąd Rejonowy w Gorzowie Wielkopolskim – III RNs 808/11
76. Sąd Rejonowy w Gorzowie Wielkopolskim – III RNs 403/11
77. Sąd Rejonowy w Gorzowie Wielkopolskim – III RNs 802/11
78. Sąd Rejonowy w Gorzowie Wielkopolskim – III RNs 602/11
79. Sąd Rejonowy w Gorzowie Wielkopolskim – III RNs 555/11
80. Sąd Rejonowy w Kartuzach – III RNs 192/11
81. Sąd Rejonowy w Kartuzach – III RNs 281/11
82. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 46/11
83. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 77/11
84. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 110/11
85. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 127/11
86. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 183/11
87. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 135/11
88. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 168/11
89. Sąd Rejonowy w Kościerzynie – III RNs 93/11
90. Sąd Rejonowy w Ostrowie Wielkopolskim – III RNs 150/11
91. Sąd Rejonowy w Ostrowie Wielkopolskim – III RNs 19/11
92. Sąd Rejonowy w Świeciu – III RNs 565/11
93. Sąd Rejonowy w Nowym Sączu – III RNs 31/11
94. Sąd Rejonowy w Tychach – III RNs 61/11
95. Sąd Rejonowy w Tychach – III RNs 291/11
96. Sąd Rejonowy w Tychach – III RNs 247/11
97. Sąd Rejonowy w Zawierciu – III RNs 40/11
98. Sąd Rejonowy w Zawierciu – III RNs 123/11
99. Sąd Rejonowy w Zawierciu – III RNs 128/11
100. Sąd Rejonowy w Zawierciu – III RNs 173/11
101. Sąd Rejonowy w Zawierciu – III RNs 177/11

102. Sąd Rejonowy w Zawierciu – III RNs 295/11
103. Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe – V RNs 517/11
104. Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe – V RNs 413/11
105. Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe – V RNs 268/11
106. Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe – V RNs 218/11
107. Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe – V RNs 497/11

Symbol 231z

1. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 145/08
2. Sąd Rejonowy w Żywcu – III RNs 334/08
3. Sąd Rejonowy w Żywcu – III RNs 63/08
4. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 103/08
5. Sąd Rejonowy w Jarosławiu – III RNs 6/08
6. Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie – III RNs 421/08
7. Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie – III RNs 224/08
8. Sąd Rejonowy w Zgorzelcu – III RNs 426/08
9. Sąd Rejonowy w Zgorzelcu – III RNs 245/08
10. Sąd Rejonowy w Białymstoku – V RNs 97/81
11. Sąd Rejonowy w Legnicy – III RNs 612/08
12. Sąd Rejonowy w Legnicy – III RNs 676/08
13. Sąd Rejonowy w Legnicy – III RNs 562/08
14. Sąd Rejonowy w Legnicy – III RNs 240/08
15. Sąd Rejonowy w Legnicy – III RNs 107/08
16. Sąd Rejonowy w Legnicy – III RNs 4/08
17. Sąd Rejonowy w Wągrowcu – III RNs 2/08
18. Sąd Rejonowy w Trzciance – III RNs 8/08
19. Sąd Rejonowy w Gryficach – III RNs 3/08
20. Sąd Rejonowy w Gryficach – III RNs 42/08
21. Sąd Rejonowy w Siedlcach – III RNs 216/08
22. Sąd Rejonowy w Zgierzu – III RNs 480/08
23. Sąd Rejonowy w Aleksandrowie Kujawskim – III RNs 3/08
24. Sąd Rejonowy w Zduńskiej Woli – III RNs 48/08
25. Sąd Rejonowy w Zduńskiej Woli – III RNs 28/08
26. Sąd Rejonowy w Ełku – III RNs 12/90
27. Sąd Rejonowy w Pile – III RNs 17/08
28. Sąd Rejonowy w Pile – III RNs 210/07
29. Sąd Rejonowy w Puławach – III RNs 55/90
30. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 267/08
31. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 391/08
32. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 546/08
33. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 770/08
34. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 546/08
35. Sąd Rejonowy w Zabrze – III RNs 364/08
36. Sąd Rejonowy w Białogardzie – III RNs 193/08
37. Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze – III RNs 366/08
38. Sąd Rejonowy w Białogardzie – III RNs 212/07

39. Sąd Rejonowy w Gdyni – III RNs 492/08
40. Sąd Rejonowy w Gdyni – III RNs 38/08
41. Sąd Rejonowy w Krośnie Odrzańskim – III RNs 25/05
42. Sąd Rejonowy w Krośnie Odrzańskim – III RNs 142/06
43. Sąd Rejonowy w Krośnie Odrzańskim – III RNs 215/08
44. Sąd Rejonowy w Krośnie Odrzańskim – III RNs 151/11
45. Sąd Rejonowy w Krośnie Odrzańskim – III RNs 102/08
46. Sąd Rejonowy w Rzeszowie – III RNs 577/08
47. Sąd Rejonowy w Rzeszowie – III RNs 130/08
48. Sąd Rejonowy w Rzeszowie – III RNs 396/08
49. Sąd Rejonowy w Starachowicach – III RNs 167/08

Symbol 231

1. Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe – V RNs 227/08
2. Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe – V RNs 72/08
3. Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe – V RNs 273/08
4. Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe – V RNs 348/07
5. Sąd Rejonowy Poznań-Nowe Miasto i Wilda – IV ROp 494/08
6. Sąd Rejonowy Poznań-Nowe Miasto i Wilda – IV ROp 485/08
7. Sąd Rejonowy Poznań-Nowe Miasto i Wilda – IV RNs 464/08
8. Sąd Rejonowy w Wągrowcu – III RNs 31/08
9. Sąd Rejonowy Poznań-Nowe Miasto i Wilda – IV Rop14/09
10. Sąd Rejonowy w Głogowie – III Op 424/08
11. Sąd Rejonowy w Głogowie – III Op 416/08
12. Sąd Rejonowy w Głogowie – III Op 413/08
13. Sąd Rejonowy w Głogowie – III Op 415/08
14. Sąd Rejonowy w Głogowie – III Op 396/08
15. Sąd Rejonowy w Łomży – III Op 40/12
16. Sąd Rejonowy w Łomży – III Op 1/09
17. Sąd Rejonowy w Łomży – III Op 37/08
18. Sąd Rejonowy w Łomży – III Op 24/08
19. Sąd Rejonowy w Łomży – III Op 9/08
20. Sąd Rejonowy w Trzciance – III Op 7/08
21. Sąd Rejonowy w Trzciance – III Op 6/08
22. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III ROp 14/06
23. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III ROp 8/08
24. Sąd Rejonowy w Piasecznie – III Op 138/08
25. Sąd Rejonowy w Piasecznie – III Op 151/08
26. Sąd Rejonowy w Jarocinie – III RNs 11/08
27. Sąd Rejonowy w Szczytnie – III RNs 172/07
28. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 492/08
29. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 425/08
30. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 639/08
31. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 67/08
32. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 51/08
33. Sąd Rejonowy w Częstochowie – VI RNs 625/08

34. Sąd Rejonowy w Tarnowskich Górach – III RNs 405/07
35. Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie – III RNs 418/08
36. Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie – III RNs 419/08
37. Sąd Rejonowy we Włocławku – III RNs 409/08
38. Sąd Rejonowy we Włocławku – III RNs 367/08
39. Sąd Rejonowy we Włocławku – III Op 19/13
40. Sąd Rejonowy we Włocławku – III RNs 17/08
41. Sąd Rejonowy we Włocławku – III RNs 41/08
42. Sąd Rejonowy we Włocławku – III RNs 560/08
43. Sąd Rejonowy w Ostrołęce – III RNs 348/07
44. Sąd Rejonowy w Ostrołęce – III RNs 149/08
45. Sąd Rejonowy w Ostrołęce – III RNs 174/08
46. Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich – III RNs 32/08
47. Sąd Rejonowy w Stargardzie Szczecińskim – III RNs 229/08
48. Sąd Rejonowy w Stargardzie Szczecińskim – III RNs 215/08
49. Sąd Rejonowy w Stargardzie Szczecińskim – III RNs 12/08
50. Sąd Rejonowy w Stargardzie Szczecińskim – III RNs 154/08
51. Sąd Rejonowy w Lubinie – III RNs 157/08
52. Sąd Rejonowy w Lubinie – III RNs 485/08
53. Sąd Rejonowy w Lubinie – III RNs 92/08
54. Sąd Rejonowy w Szubinie – III RNs 139/08
55. Sąd Rejonowy w Żninie – III RNs 48/08
56. Sąd Rejonowy w Szubinie – III RNs 19/08
57. Sąd Rejonowy w Koziencicach – III RNs 53/08
58. Sąd Rejonowy w Wągrowcu – III RNs 152/07
59. Sąd Rejonowy w Wągrowcu – III RNs 20/08
60. Sąd Rejonowy w Szydłowcu – III RNs 31/08
61. Sąd Rejonowy w Lubinie – III RNs 127/08
62. Sąd Rejonowy w Lubinie – III RNs 137/08
63. Sąd Rejonowy w Lubinie – III RNs 15/08
64. Sąd Rejonowy Poznań–Nowe Miasto i Wilda – VIII RNs 145/05
65. Sąd Rejonowy w Kluczborku – III RNs 19/03

Summary

Dagmara Olczak-Dąbrowska – *Selected kinds of guardianship in court practice*

Guardianship is a legal form of partial and limited custody over a specific person or the person's assets, established by a guardianship court or a state authority in a situation when said person, for legal or factual reasons, cannot deal with his/her own matters. This paper, apart from a general analysis of the very institution of guardianship, aims to examine the practical aspects of its functioning, especially through determining the circle of persons who are appointed as guardians, the scope of their powers and forms of supervision the guardianship court exercises over their activities. Due to the heterogeneous nature of guardianship, the analysis is narrowed down to guardianship of a disabled persons (Art. 183 of the Family and Guardianship Code, FGC) and a partially incapacitated persons (Art. 181 FGC).

An examination of case files provides grounds for concluding that guardianship for a disabled person is in practice treated as an alternative to incapacitation due to the fact that proceedings are shorter and less formalized and there is no need to ask for an expert opinion about the disabled person's state of health. An argument supporting this conclusion is the broad scope of powers granted to guardians by guardianship courts. In 83% of the examined cases, guardians were authorized to conduct all affairs or affairs of a specific kind on behalf of disabled persons or to represent them in administrative and court proceedings. Guardianship courts would also grant them the power to manage disabled persons' assets, which power is enjoyed by guardians for partially incapacitated persons (Art. 181 FGC). It was only in 14.5% of cases that the scope of powers and duties of the guardian was determined in accordance with Art. 183(1) FGC by stating that the guardian was only authorized to provide aid to the disabled person in managing all affairs or affairs of a certain kind. Such a high proportion of cases in which guardians were authorized to represent disabled persons and to manage their assets show that in court practice guardianship for disabled persons is not fully compatible with solutions based on the conception of supported decision-making. This state of affairs warrants the conclusion that it is necessary to modify the existing legal solutions in the field of care over disabled adults by creating mechanisms 'in between' guardianship for partially incapacitated persons and guardianship for disabled persons, for example, ones where the guardian would act as a representative in certain kinds of affairs, with the ward retaining legal capacity.

The examination of files of cases concerning appointment and change of guardians for partially incapacitated persons show that in court practice the prevailing model of guardianship is one where the guardian is not authorized by the guardianship court to represent the ward and manage his/her assets, although in a relatively high percentage of cases (40%) the guardians were authorized to represent incapacitated persons and to manage their assets in full or, to a limited extent, to represent them in an exhaustive list of affairs or to manage specific assets of the ward.

With respect to supervision exercised by the guardianship court over guardians, the analysed research material warrants a conclusion that it is insufficient when the court limits its supervision to controlling guardians' periodic reports. What should be considered correct practice is ordering community interviews from professional guardians, calling the incapacitated persons and their guardians to hearing sessions or requesting opinions from social care institutions or directors of social care centres where incapacitated persons stay.